

<https://helda.helsinki.fi>

Euroopan hyvinvointiregiimit nuorten demokratiauskon ja poliittisen osallistumisen selittäjänä

Paakkunainen, Kari

Nuorisotutkimusseura Nuorisotutkimusverkosto
2021

Paakkunainen , K , Saari , J & Mykkänen , J 2021 , Euroopan hyvinvointiregiimit nuorten demokratiauskon ja poliittisen osallistumisen selittäjänä . julkaisussa K Paakkunainen & J Mykkänen (toim) , Nuorisopolitiikka ja poliittinen nuoriso : objekteista subjekteiksi? .
Julkaisuja / Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura , Nro 229 ,
Nuorisotutkimusseura Nuorisotutkimusverkosto , Helsinki , Sivut 119-172 .

<http://hdl.handle.net/10138/338059>

unspecified
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

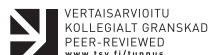
This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Euroopan hyvinvointiregiimit nuorten demokratiauskon ja poliittisen osallistumisen selittäjänä

*Kari Paakkunainen, Juhani Saari
& Juri Mykkänen*

Taluskriisit Euroopassa 2008–2014 muuttivat poliittista osallistumista ja muokkasivat demokratioiden uskottavuutta monin tavoin. Tässä kirjoituksessa pohditaan, miten eurooppalaiset hyvinvointiregiimit selittävät nuorten demokratia-asenteiden ja poliittisen toiminnan määrän ja luonteen muutoksia näiden kriisien kontekstissa. Demokratia-asenteiden ja poliittisen toiminnan yhteyksien rinnalla arvioidaan nuorten kansalaisten arvomaailman – toiseuteen ja monikulttuurisuuteen liittyvien asenteiden – muutosta ja merkitystä taluskriisien luomien riskien keskellä.

Kysymyksenasettelun taustalla on havainto, että myös nuoret reagoivat voimakkaasti talousahdinkoihin. Taloudelliset suhdannemuutokset välittyvät lyhytaikaisen kipuilun ohella myös pysyvämpänä uutena poliittisena toimintana tai kyynisyytenä (Kern ym. 2015). Poliittisen osallistumisen tutkimuksessa on laajasti hyväksytty nämä talouden mykät pakot ja vaikutukset, ja usein myös poliittisesti herkäät tunnerekisterit liitetään tähän tulkintaan kansalaisten resurssien lisäksi (Norris 2002, 19–30; vrt. Simon 2012, 11–14). Refleksiivisen tai protestoivan ja populistisen nuorison tai uusien yhteiskunnallisten liikkeiden tai demokratiakynnisten reaktioiden sitominen tiukkaan institutionaaliseen tai virallisten poliittisten voimien tarkastelupiiriin on hankalaa, vaikka on totta, että nuorisolla on suhteensa myös demokratian institutionaalisiin rakenteisiin (vrt. mt., 24–30). Tässä artikkelissa näitä institutionaalisia tekijöitä – joihin hyvinvointiregiimien käsite paljon sitoutuu – pohditaan juuri nuorten demokratian arvioinnin ja poliittisen aktiivisuuden näkökulmasta ja sitä kautta arvioidaan viiden hyvinvointiregiimin selitysvoimaa.

Pyrimme analysoimallamme eurooppalaisella kyselyaineistolla 2004–2014 ja niiden perusmuuttujien vertailuilla (European Social Survey Cumulative File, ESS 1–6, 2016; lisäksi tulkintaamme tukivat valmiit analyysit ESS-aineistoista avuilla kuten ESS 2: ESS Exploring public attitudes, informing public policy 2013) ja täydentävillä aineistoilla¹ selvittämään nuoren sukupolven demokratia-asenteiden luonnetta ja historiaa, kartoittamaan ja analysoimaan demokratiakäsityksiä osana demokratiatytyymättömyyttä ja poliittisen osallistumiskulttuurin ja kulttuurisen suvaitsevaisuuden muutoksia taloudellisten kriisien olosuhteissa. Tarkemmin sanottuna tulkinta tehdään nuorisotyöttömyyden sekä Euroopan talouskriisien jälkihoidon (Nordström 2017) ja (poliittisemmin) kuripolitiikan ja tiukentuneen maahanmuuttopolitiikan kontekstissa². Tutkimme tapoja, joilla politiikan responsiivisuus, demokratian legitimitetti ja dialogi kansalaisyhteiskunnan ja politiikan institutionaalisen rakenteen välillä muodostuvat talouden ongelmien, globalisaation ja uusien polarisaatioiden oloissa.

Selittävät kontekstit vertailevalle tulkinntalle antavat hyvinvointiregimit, joita politologinen tutkimuskirjallisuus käsittelee melko yhdenmu-

- 1 Täydentävät aineistot ovat seuraavista lähteistä: Paakkunainen 2007; Paakkunainen 2006; EUYOUTPART 2003–05 ja Paakkunainen ym. 2004. Lisäksi MyPlace-aineiston uudelleentulkinnasta, erityisesti Paakkunainen 2016; Pollock ym. 2015; Pilkington & Pollock 2015 ja Pilkington 2014; Sipos & Pilkington 2015.
- 2 Euroopan keskuspankin laaja selvitys (Duca ym. 2016) ja europolitiikan diskurssien murrosten kautta eurotalouspolitiikkaa analysoinut Lauri Holappa (2014) ajoittaa globaalin finanssikriisin aloittaman eurooppalaisen pankki-, budjettialijäämä- ja velkaantumiskriisin myöhäissyksyyn 2007 ja varsinkin vuoteen 2008. Finanssien ja eurojärjestelmän (systemistä) kriisiä on hankala erottaa niin sanotusta eurokriisistä – talouspolitiikan säästö- ja kuritoimista, jotka alkoivat monissa maissa vuoden 2010 aikana ja sen jälkeen ja jatkuivat keskuspankin elvytystoimienkin aikaan. Talousriskien materialisoituminen välittyi talouspolitiikkaan, laajempaan poliittiseen (vasta)reaktioon ja osallistumiseen eri tavoin. Keväällä 2010 alkanut eurokriisi oli valinkauha koko eurointegraatiossa. Polttopisteessä olivat Kreikan valtionlainojen korkojen jyrkkä nousu. Pian myös Irlanti, Portugali, Espanja ja Italia joutuivat isoihin rahoitusongelmiin. Taloudelliset ja sosiaaliset riskit materialisoituivat, ja ”ongelmamaat” joutuivat leikkaamaan julkisia menojaan, korottamaan veroja taatakseen rahoitusavun ja rahoitusmarkkinoiden luottokelpoisuuden. Kreikka ja Espanja, ja varsinkin niiden nuorisopolvet, sukelsivat nuorten sukupolvien erityiseen repressioon – kolme neljäsosaa maiden nuorista (alle 30 v.) oli työttömänä (2013). Irlanti, Portugali ja Italia ajautuivat edellisten tapaan pian lamaan 2010–12.

kaisesti viitenä klusterina: pohjoismaisten, liberaalien, mannermaisten, välimerellisten sekä postsosialististen maiden ryhminä. Vaikka regiimien typologisoinnit ovat aina yksinkertaistavia ja niissä on kiistanalaisia ja monitulkintaisia piirteitä (Blekesaune & Quadagno 2003), regiimivai-
kutusten arviointi voi tuottaa kiinnostavia tuloksia, kun tarkastellaan poliittisen kulttuurin uusia ilmiöitä, riskiyhteiskunnan ja (globaalin) talouden heijastuksia, populismin syntykonteksteja ja demokratian ja hyvinvoinnin vahvan yhteyden (epä)jatkuvuuksia, siis 1900-luvun so-
siaalisen ja poliittisen mobilisaation katkosten ja muutosten luonnetta uuden vuosituhannen alussa.

Pohjoismaista regiimiä luonnehtii yhteiskuntaluokkien välinen vahva solidaarisuus, universaali ja kattava sosiaaliturva sekä sukupuolten välisen tasa-arvon korostus. Anglosaksista eli liberaalia regiimiä puolestaan kuvaavat erilaisten sosiaalietuuksien vahva tarveharkinnallisuus ja yksilökeskeisyys. Mannermaista regiimiä luonnehtivat puolestaan korporatistinen lähestymis-
tapa sosiaalivakuutukseen sekä perinteisen perherakenteen merkitys, joka korostuu vielä vahvemmin välimerellisessä regiimissä. (Esping-Andersen 1990; 1998). Tätä typologiaa on hyödyllistä täydentää Itä-Euroopan entisten sosialistimaiden muodostamalla nk. jälkisosialististen maiden regiimillä, jota luonnehtivat niukka sosiaaliturva sekä kansalais- ja työyhteiskun-
tamobilisaation ja sosiaalisen pääoman rapautuminen reaalisosialismin kaudella (Aidukate 2009). Yleinen huomio on, että hyvinvointiregiimien kyky ylläpitää legitimitettiä vaihtelee kriiseissä ja talouden suhdanteissa erityisesti marginaaliryhmissä, uudenlaisessa kansantalouden tulonjaon vähemmistöryhmissä, joissa osattomuuden kokemus on suurta. Tätä regiimitulkit-
tainta tukee väestötason analyysi: yksilöiden kokemus hyvinvointi korreloi varsin voimakkaasti demokratiauskon kanssa jopa silloin, kun demokratian toimivuuden objektiiviset mittarit (Maailmanpankin de-
mokratiaindikaattorit) antavat ymmärtää muuta (Ferrin & Kriesi 2014).

TUTKIMUSONGELMA JA ESS-AINEISTO

Artikkelin tutkimusongelma voidaan ilmaista pitkälle näin: Miten hyvin-
vointiregiimit selittävät nuorten ikäryhmien demokratia- ja arvoasenteita

sekä poliittisen osallistumisen muutoksia 2000-luvun talouskriiseissä? Miten demokratiatyytyväisyys ja arvotoleranssi vaikuttavat osallistumisaktiiviteetteihin, minkälaiset nuorten poliittiset ilmaiset suuntautuvat demokratiaa tai moniarvoisuutta vastaan tai jäävät ambivalenteiksi tai passiivisiksi taloudellisissa ja talouspoliittisissa laskusuhdanteissa?

ESS on vuodesta 2002 tutkinut eurooppalaisten arvoja ja poliittista osallistumista standardoidulla haastattelumenetelmällä yli 35 maassa. ESS kuvaa nuorten demokratiauskon keskipitkän aikavälin trendiä. Laaja, ajallisesti kattava aineisto mahdollistaa nuorten kokemuksissa ilmenevän muutoksen vertailun eri eurooppalaisissa hyvinvointiregiimeissä. Erityisen kiinnostavaa on tarkastella muutoksia, jotka ilmenevät vuosien 2008–2014 talouskriisien aikana (aineiston lähde, European Social Survey Cumulative File, ESS 1–6, 2016), sillä monissa maissa juuri nuoret joutuivat maksamaan talouskriisin korkeimman hinnan nuorisotyöttömyyden muodossa. Osallisuuden ja osallistumisen kokemusta lähestytään uskoa demokratian toimivuuteen kuvaavalla indikaattorilla (Kuinka tyytyväinen olet siihen, kuinka demokratia toimii [maassa]), joka on ollut osa ESS:n toistuvaa ydinmoduulia tutkimuskokonaisuuden alusta saakka.

Taulukossa 1 on kuvattu ESS:n kierrosten 2004–14 nuorten osaineiston koostumus maakohtaisesti. Tarkastelua varten perusjoukko rajattiin kyselyhetkellä alle 30-vuotiaisiin nuoriin ja ryhmiteltiin maakohitaisesti hyvinvointiregiimiä vastaavaan luokitteluun. Välimeren regiimin maista Italia on tarkastelun ulkopuolella, koska maa ei ollut mukana vuosien 2008–12 tutkimuskierroksilla. Nuorten demokratiauskoa kuvavat tunnusluvut ja niihin liittyvät tilastolliset luottamusvälit estimoitiin hyödyntämällä ESS-aineistolle valmiiksi määriteltäjä maakohtaisia korotavia asetelmapainokertoimia, jotka kerrotaan maakohtaisilla analyysipainokertoimilla. Käytetty painotus oikaisee siten kunkin osallistujamaan tutkimuskierroskohtaisen otanta-asetelman, eri maiden vastaajien painoarvon kunkin hyvinvointiregiimin sisällä sekä maakohtaisesti ilmenevän otantavirheen ja vastauskadon sukupuoli- ja ikäjakauman aiheuttaman vinouman (Kaminska 2020).

Taulukko 1. Tutkimusotos maittain (hyvinvointiregiimi), kyselyhetkellä alle 30-vuotiaat vastaajat ESS-aineistossa

	Regiimi	2004	2006	2008	2010	2012	2014	Yhteensä
Puola	JS	641	532	494	461	502	470	3100
Slovenia	JS	399	372	353	313	290	256	1983
Slovakia	JS	EI MUKANA	420	460	258	267	266	1671
Tsekin tasavalta	JS	163	543	EI MUKANA	391	493	326	1916
Ukraina	JS	EI MUKANA	377	414	372	341	448	1952
Unkari	JS	388	320	238	329	302	411	1988
Viro	JS	EI MUKANA	476	348	377	382	484	2067
Irlanti	L	448	437	344	302	582	489	2602
Sveitsi	L	298	346	245	321	309	324	1843
Yhdistyneet Kuningaskunnat	L	335	347	412	397	416	333	2240
Alankomaat	M	330	249	279	276	235	262	1631
Belgia	M	434	425	409	392	375	407	2442
Ranska	M	305	305	320	365	293	253	1841
Saksa	M	525	552	539	460	628	584	3288
Norja	PM	383	356	380	314	331	361	2125
Ruotsi	PM	421	431	407	388	298	410	2355
Suomi	PM	491	432	395	463	396	392	2569
Tanska	PM	289	289	208	258	297	343	1684
Espanja	V	321	398	442	561	397	318	2437
Italia	V	243	283	EI MUKANA	EI MUKANA	EI MUKANA	197	723
Portugali	V	315	408	343	372	300	318	2056
Yhteensä		6729	8298	7030	7370	7434	7652	44513

Hyvinvointiregiimi: M = Mannermainen; L = Liberaali; V = Välimeren; PM = Pohjoismainen; JS = Jälkisosialistinen

NUORTEN TYYTYMÄTTÖMYYS DEMOKRATIAN TOIMINTAAN ERILAISTA POHJOISMAISSA JA VÄLIMERELLÄ

Taulukossa 2 on esitetty ESS-kierrosten 2004–14 yhdistetystä aineistosta estimoitu alle 30-vuotiaiden nuorten demokratiauskon keskimääräinen kokemus. Aineisto on kerätty ESS:ssä mukana olevista maista, jotka on taulukossa selkeyden vuoksi ryhmitelty hyvinvointiregiimeittain. Maakohtaisten keskiarvojen tarkastelussa (kuvio 1) havaitaan erityisesti pohjoismaisten demokraattisten järjestelmien nauttivan muihin maihin verrattuna erittäin vahvaa – alueen tasolla jopa kasvavaa – kansanvaltaisen järjestelmän toimintaa koskevaa luottamusta (2014 keskiarvo oli 7,15). Nuorten usko pohjoismaiseen demokratiaan ja sen toimintaan on muihin vertailumaihin nähden poikkeuksellisen korkeaa, eikä näytä juurikaan kärsineen muiden maiden tavoin edes vuosien 2008–10 finanssikriisin aiheuttamasta kuopasta. Tosin Pohjoismaidenkin sisällä näkyy yleiseurooppalaisesti noteerattu seikka: Eurovaluuttamaiden demokratialuottamus on useissa maissa notkahtanut viimeistään 2010–12 eurokriisin yhteydessä, kun EMU-järjestelmä ja pankkipolitiikan valuviat ja talouskuripolitiikka veivät kansallista pelivaraa reagoida talouden taantumailmiöihin (vrt. Polavieja 2013; Gallie 2013).

Pohjoismaisen regiimin sisällä euromaa Suomi erottuu vuoden 2012 notkahduksella. Suomi kuului taantuman ja demokratia-tyytymättömyyden kasvun maihin, vaikka nuorison tyytymättömyyden kasvu näkyy vasta vuoden 2012 aineistossa: se artikuloitui vasta julkisten poliittisten protestien ja dramatisointien jälkeen (erityisesti populismin henki, suomalainen katkeruus eurotuen maille ja nuorten passiivisuus, ks. esim. Borg 2012). Myös Tanskassa nousi vastaava demokratia-arvostelun aalto, mutta nuorten keskuudessa Suomea vaimempaa. Sen sijaan vakaasti talouttaan nostanut Ruotsi on ollut aineiston mukaan kasvavan itseriittoinen demokratiansa ja oman valuuttansa suhteen. Nuorten tyytyväisyys on kasvanut lähes aikuisten tahtiin, vain 2010 oli luottamuskäyrässä kauneusvirhe jonkin verran alapäin. EU:n ulkopuolella olevassa Norjassa ei kriisivuosien kauneusvirheitä ole, ja nuoret ovat tasaisesti lähes maan keskiarvojen tahdissa vahvistaneet myönteistä arviotaan kansanvallan toiminnasta.

Vastaavasti talouskriisin eniten runtelemissa Välimeren hyvinvointialueen maissa (taulukko 2 ja kuvio 1) kehitys on ollut demokratiauskon osalta varsin jyrkästi laskusuuntaista. Vaikka tarkastelumaista Italian havainnot puuttuvat kriittisiltä vuosilta, on viimeisimmän kyselykierroksen tulosten perusteella legitimizeetti romahtanut (ka 3,84). Välimeren regiimissä nuorten kokemus on usein hyvin pessimistinen ja maiden välillä ja sisällä polarisoitunut. Kyse ei ole vain talouden fataalista heijastumisesta tai vaikutussuhteesta ihmisten ahdinkoreaktioina tai ajallisesti rajatusta pettymyksen tunteesta ja emotionaalisesta ja pejoratiivisesta (moraalisesti arvosteleavasta) reaktiosta. Kysymys on syventyvistä reaalidemokratian legitimizeetin horjumisesta, nuorten omista tulkinnoista talousahdingosta ja sen syistä (Vassallo 2016; Vassallo & Ding 2016; Paakkunainen 2014a, Paakkunainen 2014c). Systemaattisista eteläisen Euroopan asennehavainnoista puuttuvat Kreikan aineistot, mikä sekin on yksi oire maan demokratian ja yhteiskunnan toimintaongelmista. Tästä puutteesta huolimatta demokratialuottamuksen murtuminen Välimeren regiimissä on huikea, vuoden 2010 suhteellisen vahvasta – regiimien toiseksi korkeimmasta – tasosta katoaa kolmasosa.

Monien – myös ESS-tutkimuksia reflektoivien – tutkimuksien mukaan vuosien 2004–2010 välillä kaikkien kreikkalaisten demokratiauskosta katosi, talouden ja järjestelmän romahdettua ja uuden politiikan ja populismipiikkien lyödessä läpi, pois 3,2 pistettä (skaalalla 1–10; Polavieja 2013; Gallie 2013). Vertailun kannalta onkin sääli, että talouskriisin kaikkein eniten koettelema Kreikka (Ervasti ym. 2019) ei ole aikasarjassa edustettuna, sillä maa joutui – kuten edellä on huomautettu – jättäytymään ESS:n ulkopuolelle maan tutkimusrahoitukseen kohdistuneiden leikkausten vuoksi. Portugalin nuorten luotto kansanvaltaan on romahtanut sekin, ja notkahdus oli raju vuoteen 2010 tultaessa; pettymys oli syvä verrattuna vanhempien ikäryhmien demokratiasenteiden historialliseen vakauteen. Espanjassa tyytymättömyys on jokaisessa ikäryhmässä lisääntynyt, mutta alle 30-vuotiailla se purkautui vasta vuosina 2012–14. Lisää pontta epäluottamukselle antoivat muun muassa eurokriisin alkuun panemien vahvojen ja militanttien populististen kansanliikkeiden nousu, poliittisen ja ay-liikkeen ”syndikalistinen” rintamanmuodostus sekä nuorisokysymysten nousu politiikan agendalle

(vrt. syklialyysi, Polavieja 2013; Gallie 2013; vrt. EUYOUNPART 2003–05).

Myös laadulliset tausta-aineistot (EUYOUNPART 2007; EUYOUNPART 2003–05; MyPlace 2013–15, erityisesti maakohtaiset paikkakuntaraportit) tuovat selittäväksi tekijäksi voimattomuus- ja ällistymiskokemuksen eurokriisin vastuiden jaossa, mikä sitten on muokkaantunut aktiiviseksi tai passiiviseksi demokratia-arvosteluksi, sosiaalseksi halvaantumiseksi tai selän tai toimintatunnusten kääntämiseksi kansanvaltaisille periaatteille. Kansanvalta ei ole toiminut arvojen, vallan ja proseduurien mukaisesti – kriisiefekti oli monille nöyryytys, fatalistinen voimattomuuskokemus. Kiinnostavia välimerellisen muutoksen aspektoja liittyy myös nuorten demokratiauskon hiipumisen ajankohtaan: finanssikriisi (2007–) heijastuu vasta vuoden 2010 eurojärjestelmän murroksen ja kurinpalautuksen jälkeen vahvasti Välimeren kansalaisyhteiskuntaan. Eri sukupolvien vastamellakat ja lakot alkoivat vuoden 2010 aikana, ja talouskuripäätökset toimivat vahvasti vuonna 2011 (della Porta 2015; Beck 2012, 5–18; Bessant ym. 2017). Nuorisotyöttömyys paheni vielä muutaman vuoden eurokriisin katveessa.

MANNERMAINEN "DEMOKRATIANVARJELU", IDÄN "PAIKALLAAN VELLONTA" JA LIBERAALIREGIIMIN "ULKOPUOLISUUS"

Mannermaalla maaryhmätasoinen luotto demokratian reaaliseen toimintaan on vakiintuneen hyvä (taulukko 2 ja kuvio 1; ka 5,94), tarkastelujakson lopussa kansanvallan legitimizeetti jopa vahvistuu. Saksalaisnuoret ovat tasaisesti oppineet reaalidemokratian tavoille, jopa hiukan vanhempia ikäryhmiä luottavaisemmin (vrt. Polavieja 2013; Gallie 2013). Negatiivisen kasvun Belgiassa nuorten demokratialojaliteetti on hiukan notkahtanut vanhempien tapaan vuoden 2010 jälkeen. Ranskalaisnuorten sosiaalinen kokemus ja reaktio on ollut hiukan dramaattisempi ja aineiston sisällä ”välimerellisempi” – 2010-luvun alussa demokratian toimintaa on alettu arvostella. Vanhempien ikäryhmien reaktio on demokratiahyötymättömyyden tasolla hurja (ka 2,4) ja pitkään jatkunut nuorten polvien politiikan

arvostelu, moralisointi ja heiluminen populististen ääriolajiteettien välillä (vrt. EUYOUTPART 2005–07; Percheron 1985; Paakkunainen 1991, 220–) on empiiristen ja varsinkin laadullisten aineistojen valossa kasvamassa sisään keski-ikäistyyiin polviin (vrt. Polavieja 2013;

Taulukko 2. Luottamus demokratiaan ESS:n alle 30-vuotiaiden osa-aineistossa (maakohtaiset keskiarvot 2004–14)

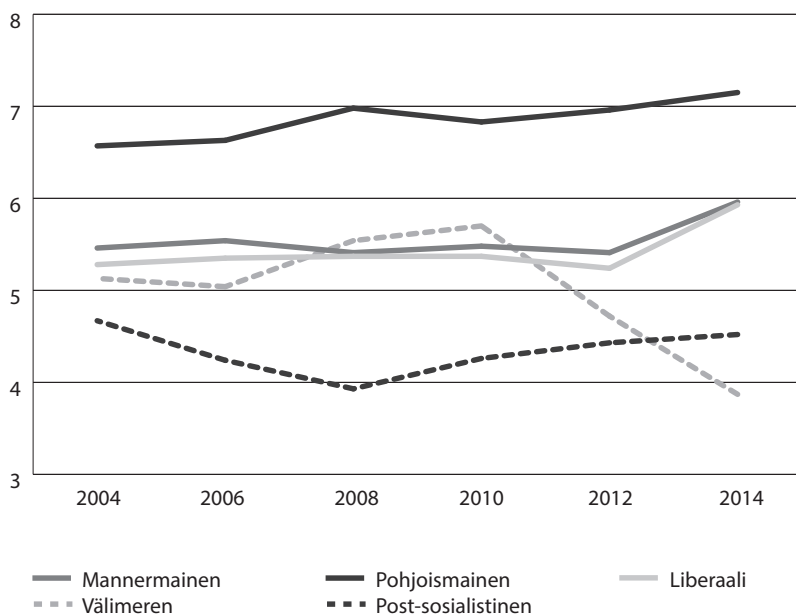
	Mannermainen regiimi				Välimeren regiimi		
	Belgia	Saksa	Alankomaat	Ranska	Portugali	Espanja	Italia
2004	5,74	5,35	5,84	5,07	4,89	5,37	4,98
2006	5,79	5,44	5,97	5,31	3,20	5,93	4,77
2008	5,78	5,45	6,11	4,92	4,38	5,86	-
2010	5,51	5,51	6,38	4,79	4,28	5,97	-
2012	5,57	5,59	6,31	4,65	3,81	4,93	-
2014	6,00	6,30	6,38	5,34	4,03	3,81	3,84

	Liberaali regiimi			Pohjoismainen regiimi			
	Sveitsi	Irlanti	Yhdistyneet kuningaskunnat	Suomi	Tanska	Ruotsi	Norja
2004	6,74	4,82	5,12	6,80	7,19	6,30	6,15
2006	6,53	5,50	5,20	7,04	7,26	6,32	6,01
2008	7,11	5,93	5,19	7,28	7,54	6,74	6,44
2010	7,07	4,63	5,31	6,96	7,42	6,60	6,58
2012	7,21	5,10	5,02	6,42	7,11	6,97	7,10
2014	7,38	5,43	5,65	7,05	7,19	7,13	7,33

	Jälki-Sosialistinen regiimi						
	Unkari	Puola	Eesti	Tšekki	Slovenia	Slovakia	Ukraina
2004	4,97	4,31	-	5,47	4,70	-	-
2006	4,46	3,91	5,03	5,23	4,85	4,37	4,06
2008	3,66	4,46	5,12	-	4,84	4,82	3,30
2010	3,26	5,15	4,84	5,43	4,80	5,05	3,01
2012	4,35	5,25	5,31	5,29	3,58	4,60	3,43
2014	4,61	5,16	5,35	5,79	3,80	5,13	3,57

Gallie 2013; EUYOUNG 2005–07; MyPlace 2013–15; Luhtakallio 2012).

Ranskalaisnuorten perusryhmät – eliiteistä ja koululaisliikkeistä poiketen – ovat jo pitkään oireilleet vahvojen, ristiriitaisen kriittisten pejoratiivisten demokratiatunteiden sekä dramatiikkaa ja populismia hakevien vaihtoehtojen välissä. ESS-aineiston osin tukema kuva ranskalaisnuorista (taulukko 2) on kaukana Ranskan vallankumouksen ja demokratian ideaaleilla filosofoivasta ja sofistikoituneen politikoinnin nuorisosta. Euroalueen keskeisten kulttuurien nuoret lukevat ympäristöään ja Eurooppansa eri tavoin (vrt. EUYOUNG 2003–05; Paakkunainen 2007). Saksalaisnuoret ovat kärsivällisyyttä vaativista sosiaalisista polariteeteistaan, työllisyyspoliittisista uhrauksistaan ja monista maahanmuuttokonflikteistaan huolimatta keskimääräisesti edelleen vahvasti toisen maailmansodan jälkeisen demo-

Kuvio 1. Kokemus demokratian toimivuudesta (0=äärimmäisen tyytymätön, 10= äärimmäisen tyytyväinen) kotimaassa, alle 30-vuotiaat (keskiarvot, ESS 2004–14)

kratiakasvatuksen ja reaalidemokratiadialogin otteessa, ja kokevat saavansa siinä oman tilansa. Tietenkin saksalaisnuorison poliittisesta kulttuurista on moneksi, tyytyväisyysarvio koskee vahvasti vain keskiarvoja, jolloin monet ääri-ilmiöt ja nuorison vahvat ryhmäpolarisaatiot peittyvät tarkastelussa.

Jälkisosialistisen regiimin maissa kehitystä voi hyvin kuvata paikallaan vellovaksi (vuonna 2014, ka 4,52). Tyytymättömyys on aineiston kokonaisuudessa voimakasta, demokraattinen mobilisaatio ja reaalityöteutukset ovat heikoilla. Huomioitava seikka aikasarjassa on myös se, että omassa heiveröisessä demokratialuotossaan nuorten tyytyväisyys demokratian toimintaan on kasvanut aina vuodesta 2008 lähtien. Finanssi- ja eurokriisi koskivat kipeästi kaikkia maita, mutta poliittisten järjestelmien eliitti ja demokratiainstituutit eivät joutuneet kaikkialla yhdensuuntaisen asenneryöpytyksen kohteeksi; monet hankalat kokemukset heijastuivat jopa lokaalien ja kansallisten voimien ja uudistus- tai ryhtiliikkeiden arvostamisena. Paradoksaalisesti, nationalistinen demokratiauskko voi kasvaa transitio-odotusten ja pettymysten kontekstissa ja talouskurin kiristyessä; se voi samalla yhdistyä auktoriteettiuskoon (vrt. Inglehart & Norris 2016, 29–31).

Merkitsevää hajontaa tyytyväisyydessä esiintyy ”uusien demokratioiden” nuorten välillä – usein nuoriso reagoi demokratiaan kansallisten piirien sisällä aika yhteen ääneen, jopa sukupolvet yhdessä, kun nuorten omaa vahvaa äänilajia ei juuri synny. Nuorten reaktio on kuitenkin järjestymättömämpi ja jäsentymättömämpi, elämänpoliittisempi, epäkonventionaalien ilmaisujen varainen ja kulttuurisempi (vrt. Inglehart & Norris 2016, 2–3, 20–34, 29–31). Entisten reaalisosialististen maiden nuorten suhde demokratiaan ja sen toimivuuteen on ollut pitkään ambivalentti – toiminnoista ja demokratian proseduureihin nojaavaa dialogia tai luottamusperustaa ei ole syntynyt; nuoret pysyvät sivussa, eikä luottamus kansanvaltaan ole heidän arkipolitiikkansa osa. Odotukset demokratialtakin ovat olleet usein sosiaalis-taloudellisia, vahvaa muutosta alleviivaavia – mihin mahtuu niin traditionaalisten arvojen kaiku pohja, populistinen suoraviivaisuus, markkina- ja kulutuskasvun odotushorisontti sekä yhtä lailla elämäntalouden kuin sosiaalisten pettymysten artikulointi. Inspiraatio ei syty demokraattisten asenteiden ja osallistumisen suuntaan (EUYOUPART 2003–05; johtopäätökset, ks. Paakkunainen 2007). Talouskriisin vaikutuksilta pääosin

välttyneen Slovakian nuoret ovat vanhempiansa tavoin varovaisesti osoittaneet tukensa demokratian toiminnalle. Kun taas toinen euromaa Slovenia on kokemuksellisesti menettänyt ison osan uskoaan (–1,4 mittaripistettä vuosina 2004–2010) demokratiansa toimintaan.

Sen sijaan muualla – kuten Baltian euromaissa – demokratia-asenteet ovat olleet ideaalitulannetta ajatellen jopa huolestuttavan sopeutuvia hurjista nuorisokriiseistä huolimatta. Puolassa nuorten demokratiatytyväisyys – nationalistisine painoineen – on selvästi kasvanut tarkastelujaksolla, muttei sentään ihan vanhempiansa ennätystahdissa (vrt. Polavieja 2013; Gallie 2013). Unkarissa demokratialuottamuksen romahdus jo vuoden 2010 aineistossa oli nimenomaan nuorten reaktio, vanhempien jopa kasvattaessa kansallista kansanvaltauskiaan. Itä-Euroopan maiden tarkastelussa juuri Unkarin nuoriso nousee sukupolvipoliittisesti vanhempiaan vastaan (Nyyssönen 2017). Myös tsekkinuoriso on vanhempiaan kriittisempi politiikan reaalikulttuuria, sen demokraattisuutta, kohtaan (Polavieja 2013; Gallie 2013).

Liberaalissa regiimissä yhteinen demokratialuottamus on aineistovertailussa korkealla tasolla (ka 5,94, taulukko 2 ja kuvio 1), mutta hajontaakin on, ovathan tarkastelun maat – Iso Britannia, Irlanti ja Sveitsi – sangen erilaisissa asemissa ajatellen eurooppalaista taloutta, finanssipolitiikkaa ja kansallisia liikkumavaroja. Irlannissa ja selvästi myös Britanniassa kaikkien ikäryhmien luottamus demokratiaan ja instituutioihin kärsi laman perusvuosina (2004–10). Nuorten demokratia-asenteet notkahtivat vastaavasti, hiukan vanhempien perässä (vrt. Polavieja 2013; Gallie 2013). Sveitsi on Norjan tavoin laajentanut demokratian toiminnallista arvopohjaansa. Irlanti ja Britannia ovat nuortenkin osalta kokeneet demokratianotkahduksen eurokriisin jälkimainingeissa. Irlannin nuoriso ei ole hyväksynyt ja omaksunut demokratiansa toimintatapaa edes brittinuorison tavoin. Saarivaltakunnan nuorisolla on hurjia sosiaalisia polariteetteja liberaalin talouden ja vahvan monikulttuurisen kirjon tuloksena. Brittinuoret puhuvat demokratiasta ulkopuolisuuden kokemuksen ja uusliberaalia talouspolitiikkaa koskevista polarisoiduista asenteista käsin (EUYOUPART 2003–05; MyPlace 2013–15).

TALOUS JA DEMOKRATIAN TOIMIVUUS – EI LINEAARINEN RIIPPUVUUS VAAN VÄLITYS- JA TULKINTAKYSYMYS

Kuten monet kommentit edellä antoivat ymmärtää, taloudelliset taantumat ja sosiaaliset niukkuudet välittyvät sekä tulevat tulkituiksi eri tavoin ja eri tahtiin demokratian toimintaa koskevan tyytyväisyyden ja poliittisten instituutioiden luottamuksen osalta. Kansalaisyhteiskunnan talouskehitys tai mobilisaatiovoima (järjestäytyminen ja verkottuminen, kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma) eivät yksin selitä tyytymättömyyden kasvua ja sen artikulaatiota. Ne ovat yhteydessä myös sosiaalisten ryhmien erilaisiin reaktioihin ja aktivoitumiseen sekä samalla poliittisiin instituutioihin ja Euroopan unionin heikkoon poliittiseen järjestelmään ja ylikansalliseen byrokratiaan (Mykkänen & Paakkunainen 2014; Hix 2008; Palonen 2014). Kriisihdanteiden kannalta on tietenkin puhuttava myös EMU-sitoumuksista ja niihin liittyvistä talouspolitiikan rajoittimista (Holappa 2014; Paakkunainen 2014a, Paakkunainen 2014b, Paakkunainen 2014c; Mylonas 2014, 435–).

Europolitiikka ja sen kansalliset talouspoliittikoinnin kehät ovat manifestaatioissaan kärjistyneet jo varhain ”uudeksi perustuslaillisuudeksi” (Gill 1998) ristityksi talouskuripolitiikan (*austerity*) muodoksi, jossa myös tutkimusta voidaan käyttää eurooppalaisen talouspolitiikan repeämien signaalien ja oireiden dramatisointiin (esim. Simon 2012). Myös tutkimus saattaa legitimoida, eskaloida tai ohittaa mielenosoituspiikkejä ja sekaantua median rinnalla yleisö- ja asiantuntija-arviointiin sekä demokratia-affektien muokkaamiseen. Tässä IMF ja Euroopan unionin komission vahvat toimijat arvioivat poliittisen protestin ja massasekasorron todennäköisyyttä ja intensiivisyyttä ja ulkoisten toimien ja sanktioiden roolia talouskuripolitiikassa (Glasberg & Shannon 2010, 162; Simon 2012, 81).

Välimeren nuorten kansalaisyhteiskunta on ymmällä, vihoissaan ja radikalisoitunut monessa suunnassa, kun globaalin finanssikriisin kontekstissa europolitiikan epäonnistuneet lainoitusvastuut (lähinnä Ranskan ja Saksan yksityiset pankit) Välimeren maille kriisiytyivät ja niiden kantamisvastuu siirrettiin Välimeren kansallisvaltioille. Kärsijöinä olivat esimerkiksi Kreikan nuoret työntekijät, joiden on vaikea ajatella

olevansa vastuussa politiikasta tai ylipäänsä olevansa mukana heille katalan talouskehityksen ratkaisuihin (Ahokas & Holappa 2015; Beck 2012, 8–50; Paakkunainen 2014a, Paakkunainen 2014b ja 2014c). Laajemminkin nuorten sukupolvien kohdalla talouspolitiikan vastuuketjuissa on monia mykkiä käännteitä ja sokeita pisteitä, joiden edessä nuoret ovat voimattomia ja reaktiot ristiriitaisia ja dramaattisuudessaankin erisuuntaisia ja populistisen äkkijyrkkiä.

Polaviejan (2013) ja Gallien (2013) kaikkia täysi-ikäisiä kansalaisia koskevan ESS-tutkimuksen (2004 ja 2010 aineistot) mukaan varsinkin kreikkalaiset (vahvin arvostelu), ranskalaiset, slovenialaiset, espanjalaiset, irlantilaiset, suomalaiset, tanskalaiset, belgialaiset ja britit menettivät uskoaan demokraattisiin instituutioihin, kun taas selvimmin luottoaan järjestelmiinsä kasvattivat Puola, Norja, Ruotsi, Alankomaat, Unkari, Slovakia ja Viro. Suoraa korrelaatiota talousshokeista demokratiauskon heilahteluun ei kuitenkaan ole. Tämä seikka tulee laajasti kartoitettua ESS 2012 tutkimuksessa (Ferrin & Kriesi 2014, 15–17), jossa analysoidaan riippuvuuksia sekä talouskasvun että demokraattisen hallinnan laadun ja liberaalin demokratian arvostuksen välillä. Demokratian laatu on näin arvioituna relevantimpi selittävä tekijä kuin talouden suhdanteet.

Taloudelliset taantumat ja niukkuudet välittyvät – tai tulevat tulkituiksi – kiintoisasti myös uhattujen ja marginaalisten nuorten elämänhallinnan ja työllistämisasenteiden maailmassa. Työelämän arvojen eroosio on työttömien ja epävarmoissa työsuhteissa olevien ihmisten keskuudessa toteutunut. Eri hyvinvointiregiimeissä on tämän suhteen toki vaihtelua. Hyvinvoivimmat maat ovat pääosin säilyttäneet työelämän ja työntekijäjärjestäytymisen lojaliteetteja. Liberaaleissa maissa ja varsinkin Itä- ja Etelä-Euroopassa työhön sitoutuminen on erityisen heikkoa epävarmoissa työsuhteissa olevien keskuudessa. Juuri prekaarin nuorison torjuvat kannat työn vastaanottamiseen ovat erityisen vahvoja (ESS-aineistot 2006, 2012; vertailuista, ks. Gallie 2013, 8–11). Riskit ja pelot ovat relevantteja kansalaisyhteiskunnan poliittisissa reaktioissa, mutta ne ja niiden tuottamat reaktiot – äärimuotoiset ja tiukan populistiset tai luovan radikaalit poliittiset ilmaukset – voivat olla vahvimmillaan muissa ryhmissä kuin niissä, jotka joutuvat työttömyys- ja säästöpolitiikan välittömien toimien kohteiksi. Pelko ei aja näitä aktiivisia ryhmiä vain turvautumaan järjes-

tykseen ja saavutettuihin etuihin vaan jopa toimintaan. Näillä vahvoilla ja onnekkailta ryhmillä on tutkimusten mukaan usein sosiaalisia ja poliittisia resursseja ilmaista itseään identiteettipolitiikan ja yhteistyön sekä erisuuntaisen joukkovoiman keinoin.

DEMOKRATIAN ODOTUS- JA ARVOHORISONTTI

Kansalaisyhteiskunnan kokemusten politisoinnin ja poliittisten instituutioiden vaikutus on aina läsnä poliittisten asenteiden ja ajattelutapojen tarkastelussa – mihin tietenkin liittyy demokratian kokemus-, odotus- ja arvohorisontti. Mitä demokratialla tarkoitetaan ja tavoitellaan, kuinka relevantti se ylipäänsä on? ESS-aineisto vuodelta 2012 antaa hyvän perustan avata demokratian merkitystä ja demokratian toimintaan liittyviä arvostuksia (Ferrin & Kriesi 2014). Käsitteet poliittisesta järjestelmästä ja demokratiasta ovat ohittamaton jäsennysperusta, vaikka on huomattava, etteivät nuorten ajatukset parlamentaarisesta demokratiasta ja vaaleista ole historiallisesti tai käsitteellisesti koherentteja tai homogeenisia (Paakkunainen 2007; vrt. Euroflash 2014 ja Paakkunainen & Myllyniemi 2007, 60–81). Ferrinin ja Krieslin (2014, 6–8) tutkimuksessa kiintoisaksi nousee eri maiden kansalaisten tapa kokea ja mieltää se, kuinka tärkeä asia on asua demokraattisessa maassa.

Tarkasteluamme varten on laskettu ero kaikkien kansalaisten demokratialle antaman arvon ja nuorten demokratiatyytyväisyyden välillä. Näin täsmentyy kuvamme eri regimien demokratialle annetusta merkityksestä (tässä kiteytetty regimi-tilalle³) ja sitä kohtaan tunnetun tyytymättömyyden jakautumisesta. Miten paljon demokratialta odotetaan ja miten se odotukset tyydyttää? Voi myös miettiä näiden ”tyytymättömyyspainoiden” suhdetta demokratiaideaaliin liittyvien jännitteiden avautumiseen poliittisessa keskustelussa. Onko deliberaatio ja demokraattinen debatti mahdollista vai onko pettymys ja kyynisyys liian suurta?

3 Toisin kuin edellä, regimivertailua ei ole erikseen painotettu aineiston analyysissä, vaan regimien keskiarvo on laskettu Ferrinin ja Kriesin käyttämien maakohtaisten keskiarvojen avulla (Ferrin & Kriesi 2014).

Taulukko 3. Hyvinvointiregiimien kansalaisten demokratian merkitysarvo (Ferrin & Kriesi 2014) ja sen ero nuorten demokratiatyytyväisyyteen (taustalla ESS vuoden 2012 aineistokierros, kirjoittajien tulkinta). Demokratian suosion mukainen regiimien järjestys.

	Demokratian merkitys kaikille kansalaisille	Alle 30-vuotiaiden tyytyväisyys demokratiaan	Ero ideaalisen demokratian merkityksen ja nuorten tyytyväisyyden välillä
Pohjoismainen	9,4	6,9	–2,4
Mannermainen	8,7	5,4	–3,3
Liberaali	8,5	5,2	–3,3
Välimeren	8,1	4,7	–3,4
Jälkisosialistinen	8,1	4,4	–3,6

Ennen tarkastelujaksomme viimeistä Välimeren nuorten tyytymättömyyspurkausta (2012–14) tilanne on kiintoisa. Ihannekeskustelun tasolla demokratian arvo ja odotushorisontti eivät ole romahtaneet tai romahtamassa, ja nuorten vahva demokratia-arvostus⁴ on voimissaan. Siinä on lisäksi läsnä demokratiaa horjuttava ja toisaalta sitä lujittava poliittinen jännitteensä, minkä kanssa toimiminen – tyytymättömyyden ja sitä aktualisoivien ongelmien artikulaatio, deliberaatio ja ratkaisuyritykset – voi lujittaa demokratiaa ja legitimoida sitä epävarmuuden keskellä. Demokratiasuhteen vertailu näyttäisi kuitenkin selvästi osoittavan myös nuorisopolven yhdensuuntaista arvostelua demokratiaa kohtaan – vain Pohjoismaat ideaalisuudessaan ja pehmeämmässä arvostelussaan erottuvat regiimien tasolla. Tämä näyttää pätevän myös Itä-Euroopan maiden nuorison arjessa. Regiimien erot

4 Ferrin & Kriesi (2014, 13–15) summaavat aineistonsa demokratiaevaluaation (toiminnan arvioinnin, tyytyväisyyden) kolmen dimension yhteisellä tarkastelulla ja liberaalin dimension mukaisella paremmuusjärjestyksellä, missä Ruotsi ja Pohjoismaat ovat kärjessä ja Ukraina, Venäjä, Italia ja Kosovo ovat hännänhuippuna. Artikkelimme tarkastelumaat ovat järjestyksessä: Ruotsi (6,7), Norja, Tanska, Suomi, Sveitsi, Alankomaat, Saksa (6,3), Irlanti, Britannia, Belgia, Ranska, Puola, Slovakia, Slovenia, Unkari, Tsekki, Viro, Espanja (4,8), Portugali, Liettua, Italia (4,0). Tässä mukana olleissa maissa demokratian eri aspektein analysoituna demokratia oli jo Välimeren maissa menettänyt kaikkien kansalaisten keskuudessa selvästi luottamustaan.

ovat kaikkien kansalaisten kansanvalta-arvojen osalta yhdensuuntaiset ja arvohierarkialtaan yhdenmukaiset nuorten demokratialojaliteetin kanssa. Pohjoismaiset nuoret ovat sensitiivisimpiä demokratialleen sille sangen ideaalissa kontekstissa. Mannermaisessa regiimissä kansanvallan ideaali elää kontekstiarvona, mutta nuoret ovat vähintäänkin yhtä kriittisiä demokratian toiminnan suhteen kuin liberaalien maiden nuoret, joiden ympäristössä demokratialla on myös vankka kannatuksensa. Transitiomaiden regiimissä nuorten tyytymättömyys on kaikkein selvintä.

Euroopan hyvinvointiregiimejä suurin piirtein vastaavien poliittisten suuralueiden sisällä odotukset demokratian suhteen poikkeavat toisistaan. Ferrinin ja Kriesin tutkimuksessa (2014, 10–15) alueelliset maaryhmät on jaettu karkeasti pohjoiseen, läntiseen, eteläiseen ja keski-itäiseen Eurooppaan. Alueiden tutkimusmuuttujia olivat erityisesti vaalivalinnat (kilpailu, vertikaalinen tilivelvollisuus, deliberaatio, vastuullisuus), liberaalit oikeudet (tasa-arvo lain edessä, horisontaalinen tilivelvollisuus, vähemmistöoikeudet, ilmaisun- ja lehdistönvapaus), sosiaaliset oikeudet (yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus, tulonsiirrot ja köyhyyden vähentäminen) ja suoran demokratian mahdollisuudet (kansanäänestykset). Silmiinpistävää Ferrinin ja Kriesin analyysissä on se, että varsinkin Etelä-Euroopan mutta myös Keski- ja Itä-Euroopan vastaajien edustukselliseen demokratiaan kohdistuvat odotukset olivat sangen vaativia ja vahvoja ja ylittivät useimmiten pohjoismaiset ja mannermaiset odotukset.

Tulkintamme mukaan kokemus demokratian peruspuutteista saa vähemmän kehittyneiden järjestelmien kansalaiset purkamaan omia vaatimuksiaan demokratian kehittämisestä voimakkaammin tai abstraktimmin kuin muualla. Liberaalin demokratian merkitysarviot ovat korkeammalla maissa, joissa demokratian kvaliteetti (maailmanpankin indikaattorit demokraattisen hallinnon laadusta) on matalampi (mt., 15–16). Näissä maissa vastaajat kokivat myös, että demokraattiselta järjestelmältä voidaan vaatia yhtä aikaa monia parannuksia (komplementaarinen näkemys), kun taas erityisesti pohjoismaissa koettiin eri ulottuvuudet ristiriitaisiksi ja vaihtoehtoiksi. Tätä voitaneen pitää välittömistä sosiaalisista ja katkerista paineista ja summittaisista idealisoinneista vapaampana – poliittisempänä, deliberatiivisen tai parlamentaarisen harkinnan mukaisena arviona. Samoin liberaalin (asenne-)evaluaation ulottuvuudella pohjoismaiset

ja läntiset demokratiat voimaantuvat rinnakkain demokratiaodotusten ja haastamisen tasolla. Sen sijaan sosiaalisen ja suoran demokratian odotushorisontissa etelän sekä keskisen ja itäisen Euroopan maat lyövät selvästi perinteiset demokratiat etelän toimiessa odotusten kuumimpana artikuloijana (mt., 10–15).

DEMOKRATIA JA POLIITTINEN OSALLISTUMINEN KIINNITTYVÄT REGIIMEISSÄ ERILAIISIIN TOIMINTATAPOIHIN

Demokratia on moniulotteinen käsite, ja tässäkin on kysyttävä, mitä demokratia merkitsee nuorille (Canache 2012, 1150; Heyne 2016, 1–6). Käsitteillä on yhteys toimintaan ja sosialisatioon – varsinkin epävarmuuden ja kriisien murrosoloissa (ks. Koselleck 1959). Jo edellä noteerattujen demokratian laadun ja vallitsevan käsitysmallin lisäksi on mietittävä poliittisen toiminnan ja sen osana poliittisen oppimisen eli sosialisatation ja demokraattisen kulttuurin merkitystä. Empiirisessä analyysissä korostuvat annetun ja opitun käsittehorisontti, eikä poliittisen toiminnan aktualisoima muutos tule välttämättä pohdinnan piiriin. Tilastollisessa analyysissä selviääkin usein, kuinka demokratiaodotukset ja ideaalikäsitykset ennakoivat tuntemuksia demokratiatyytyväisyydestä tai ovat jopa siitä riippumattomia. AktueLLi poliittisen toiminnan oppiminen ei yleensä tule esille aggregaattien tasolla; sen sijaan pitkän jakson sosialisatio ja hitaat muutokset korostuvat.

Mutta politiikkakäsitykset ovat aina myös toiminnallinen asia. ESS-aineistoon perustuvassa tutkimuksessaan Heyne (2016, 12–26) löysi juuri demokraattiset sosialisatio- ja osallistumiseffektit ideaalidemokratian määrittysten taustalta. Myös tämän artikkelin jatkossa korostuu nuorten osallistumisintensiteetin tarkastelu. Demokraattinen oppiminen ei ole vain kasvatusideaali, vaan se liittyy deliberatiivisen ja (poliittisen) liikekokemuksen ja toiminnan, onnistumisten ja pettymysten ja poliittisen punninnan, maailmaan. Usein ideaaliset ja hämärästi reflektoidut käsitykset esimerkiksi parlamentaarisesta demokradiasta ja nuorisovaltuustoista muuttuvat poliittisen toiminnan ongelma- ja painetilanteissa sekä epäjatkuvuuksissa (Paakkunainen & Myllyniemi 2007; ks. myös Palonen 1985).

Tilastollisen tarkastelun mukaan on ilmeistä, että erityisesti osallistuminen demokraattisiin prosesseihin luo ja kasvattaa positiivista demokratiasennetta (Barber 1984; Bochsler & Kriesi 2013). Nuoria koskevat regiimi-kohtaiset tiedot demokratia-arvoista, demokratian toiminnan arvostelusta ja demokraattisesta kulttuurista (Ferrin & Kriesi 2014, 14–17) nostavatkin etualalle demokratian menettelytavat, niiden muodot ja nuorten kokemukset niistä. Näin tämän artikkelin jatkotarkastelut nuorten osallistumistavoista saavat tarkemman vertailupisteen. Erityisesti pohjoismaissa ja mannermaalla liberaali demokratia merkitsee institutionaalisia toimintatapoja ja mahdollisuuksia, Max Weberin mielessä legitiimiä, deliberatiivisissa toiminnoissa vahvistuvaa voimavaraa, demokraattista yhteistä toimintatapaa ja ideologiaa. Demokratiakokemuksen kesto on tässä keskeinen. Demokratia toteutuu laatuna, dialogina ja ainakin väliaikaisesti yhteisinä käsitteinä. Demokratia voi nuortenkin maailmassa olla parhaimmillaan itseisarvoista.

Sosiaalinen demokratia – mikä viittaa Ferrinin ja Kriesin (2014, 9–17) mukaan yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen, tulonsiirtoihin ja köyhyiden vähentämiseen – ei länsinuurison keskuudessa ole normatiivisena arvona etusijalla toisin kuin entisten sosialististen maiden regiimissä. Siellä toiveiden mukaisen järjestelmän retoriikka toimii nuorisopolvien keskuudessa paljon sosiaalinen-attribuutin varassa. Tässä yhteydessä voidaan kuitenkin huomauttaa, että useilla tutkijoilla sosiaalinen demokratiakäsitys on suorassa ideologisessa yhteydessä sosialistiseen demokratiamalliin ja sen värittämiin käsitteisiin (Pop-Eleches & Tucker 2014; Fuchs & Roller 2006). Tällainen pitkän aikavälin sosialisatiolinjaan ja demokratian määrittelyyn viittaava yleistys on kuitenkin suoraviivainen, ja siinä aliarvioidaan uusissa demokratioissa sukupolvikokemuksensa ja oppinsa saaneiden nuorten kokemuksia, tyytymättömyyttä ja arvoja. Uudet transitidemokratioiden poliittiset yritykset voivat romahtaa ja sitä voi seurata ainakin kyselyaineistojen aggregaattien tasolla pysyvää poliittista tyytymättömyyttä ”sosiaalisiin lupauksiin” sekä passiivisuutta, missä uudella tavalla korostuvat sosiaalisen tasa-arvon odotus ja toisaalta pettymys reaalisosialismin kumoamisen jälkeiseen kehitykseen ja marginaaliseksi jäävä innostus demokratian menettelytavoista.

Näissä oloissa illegitiimi kokemus demokratian toteutumisesta voikin purkautua apoliittisen passiivisuuden lisäksi myös muilla tavoin. Näitä

ovat mm. voimakkaiden ja populististen liikkeiden pelastava (usein etninen) nationalismi tai ”edistyksellinen” markkinahenkisyys ja jopa uusliberaalien NPM-imperatiivien ohjaama ja erilaisten yksilöllisten ja populismille herkkien yrittäjien toiminta (vrt. MyPlace 2013–15; Nyysönen 2017; Paakkunainen 2007; Fairclough 2005). Sosiaalinen ällistyminen tai hätä kriisien yhteydessä merkitsee hurjaa painetta sosiaalisen muutoksen suhteen ja muutoksen epätoivoista, demokratian kannalta ristiriitaista ja ei-argumentoitua aktiivisuutta.

Vasemmistolainen työväenliike on monissa historiansa vaiheissa samaan tapaan vedonnut yhteiskunnalliseen tyytymättömyyteen ja katkeruuteen ja perustanut sorrettujen oikeuksien ajamisen epädemokraattisiin vaihtoehtoihin tai jopa likvidoiiviin artikulaatiotapoihin (vrt. Colletti 1972) – sanalla sanoen politiikan pluralistisen intressi- ja arvopohjan ristiriitojen kieltoon. Tällainen ”objektiivinen”, yhteiskunnallisesti edistyksellinen ja naturalisoiva sosialismi- tai demokratiakäsitys on kuitenkin harvinainen entisten sosialistimaiden nuorison keskuudessa. Sen sijaan yhteiskunnallisen edistyksen ja muutosten tiellä ”objektiivisen oikaisun” mahdollisuudet korostuvat myös uusien demokratioiden kärsimättömien nuorten keskuudessa; ja tällä on yhteyksiä realsosialismin kielipeleihin (vrt. Paakkunainen ym. 2004; MyPlace 2013–15).

Tässä artikkelissa käytetyt aineistot indikoivat laajemminkin, että Välimeren kansalaiset ja nuoriso ovat odotusten tasolla suoran ja sosiaalisen demokratian ulottuvuuksien kuumimmat kannattajat. Mukana on voluntarismia, uutta aktiivisuutta reaktiona demokratian ongelmiin (ks. taulukko 4 ja sen tulkinnot). Näkemyksemme mukaan tämä osoittaa sen, että kansalaisyhteiskunnan itsehallinnallinen, anarkistinen ja syndikalistinen retoriikka yhdessä populististen toimijoiden ja toimintamuotojen kanssa – postsosialismin nuorison näköalattomuuden ja yleisen pettymyksen sijaan – nousevat määrittelemään kansalaisyhteiskunnan kokemuksista ja ruohonjuuritasolta ponnistavan ja itsehallintoa korostavan poliittisen toiminnan sisältöä. Erityisesti Myplace-projektin (2013–15) haastattelutekstiaineistot viittaavat tähän (Thompson ym. 2018). Esimerkiksi Italiassa ja Espanjassa sukupolvittainen dialogi ja oppi välimerellisen kansalaisyhteiskunnan autonomisista liikevoimista ja mobilisoinnista näyttäisivät elpyneen eurokriisin vuosina, ja näin kapinoinnilla olisi poliittisia rinta-

mia muokkaavia merkityksiä. Tämä voidaan nähdä myös taustalla, kun kannattajiltaan nuorekas Syriza muodosti hallituksen Kreikassa 2015. Sen sijaan itäeurooppalainen vellova passiivisuus ja nuorisoryhmien populismi ja moraalinen närkästys kiinnittyvät toistuviin – myös toiminnallisiin – pettymyksiin transitiolupausten keskellä. Kyyniset nuoret ja vanhat sukupolvet eivät kohtaa.

POLIITTISEN AKTIIVISUUDEN ERI LUOKAT: REGIIMIEN SISÄISET EROT

Taulukon 4 typologia, osallistumista kuvaavat luokat, perustuu ajatukseen kolmesta poliittisesta aktiivisuusryhmästä. ”Konventionaaliset” nuoret äänestävät vaaleissa, mutta heillä ei ole muita osallistumisen muotoja; ”kaikkiruokaisilla” nuorilla on äänestämisen lisäksi muitakin osallistumisen tapoja; ”passivoitujat” eivät osallistu millään tavalla. Typologian avulla päästään tarkemmin kiinni nuorten ikäluokkien sisäisiin eroihin, jotka jäävät helposti puhtaasti ikäluokkatarkastelun keskiarvojen taakse. Empiiriset tutkimukset korostavat nuorison osallistumistapojen kumuloitumista; aktiivit rientävät eri kentillä kombinoiden myös suoran, yksilöllisen ja epäkonventionaalien repertuaarin keinoja institutionaalisten tapojen tai niiden kriittisen käytön rinnalla. Näin on myös ESS-tarkastelussamme.

Käymämme demokratian elinvoimaisuus- ja toiminnallisuusdebatti kehottaa meitä tarkastelemaan erityisesti ”passivoitujien” kategorian kehitystä kussakin regiimissä. Liberaalien maiden pitkään huolestuttanut ”outsider”-henki (Paakkunainen 2007) on tasaisesti vahvistunut; vuonna 2014 heitä – siis ”passivoituneita” – oli jo lähes puolet nuorista. Mobilisaatio on kuitenkin hiukan piristynyt vuoden 2012 eurokriisin murroksessa ja sen jälkeen. Moninaisten aktiivien joukko on laajentunut selvästi yli kolmannekseen kaikista (36%).

Jälkisosialistisen regiimin osallistumiskulttuureiltaan pitkälle apoliittinen ja passiivinen nuoriso ei ole sekään mikään alaryhmä vaan toinen puoli koko nuorisosta (48%). Nuorten mobilisaatio vilkastui aina vuoteen 2008 – finanssikriisin pettymyskokemukseen – saakka. Tuo murros leikkasi ensin nousevan ”kaikkiruokaisen” polven roolia poliittisessa nuoriso-

Taulukko 4. Alle 30-vuotiaiden osallistumisen trendit osallistumistyyppin mukaan 2004–2012 (ESS*) hyvinvointiregiimeittäin

Regiimi		2004	2006	2008	2010	2012	2014
Liberaali	Kaikkiruokaiset	49,3%	42,4%	39,0%	42,5%	33,2%	36,0%
	Passivoitujat	40,2%	43,6%	44,7%	48,0%	49,2%	49,2%
	Konventionaaliset	10,6%	14,1%	16,3%	9,5%	17,6%	14,8%
Jälki-sosialistinen	Kaikkiruokaiset	22,8%	29,0%	16,5%	18,4%	21,9%	18,6%
	Passivoitujat	46,7%	45,0%	39,0%	44,6%	44,7%	48,0%
	Konventionaaliset	30,5%	26,0%	44,4%	36,9%	33,3%	33,3%
Välimeren**	Kaikkiruokaiset	36,5%	39,6%	36,6%	29,7%	38,5%	47,8%
	Passivoitujat	33,5%	35,2%	38,1%*	38,7%*	40,8%*	27,8%
	Konventionaaliset	30,0%	25,1%	25,4%	31,6%	20,7%	24,5%
Mannermainen	Kaikkiruokaiset	54,0%	50,0%	53,1%	53,8%	51,8%	54,4%
	Passivoitujat	29,1%	33,0%	32,4%	33,0%	33,4%	29,3%
	Konventionaaliset	16,9%	17,0%	14,5%	13,2%	14,8%	16,2%
Pohjoismainen	Kaikkiruokaiset	63,8%	68,2%	69,4%	70,0%	68,9%	63,6%
	Passivoitujat	18,7%	19,0%	18,9%	20,1%	18,9%	24,2%
	Konventionaaliset	17,5%	12,8%	11,7%	9,9%	12,1%	12,2%

* European Social Survey Cumulative File, ESS 1–6, 2016.

** Italia ei mukana 2008–12.

kulttuurissa ja jätti monet vaaliosallisuuden varaan. Vuosina 2010–14 passivoituminen jatkui ja samalla konventionaalisen osallistujien ryhmä on menettänyt suosiotaan ja aktiivisin ryhmä säilyttänyt asemiaan.

Välimeren maiden nuoret ovat selvästi aktivoituneet. Aktiivisuus on generoitunut varsinkin vuoden 2012 eurokriisin poliittisen artikuloinnin kuumissa ja katumaniifestaation konfliktuaalisissa kehissä – nyt passiivisia on enää reipas neljännes nuorista (28%). Kasvavan ulkopuolisuuden ja kriisin lamauttavan vaikutuksen selkäranka on selvästi murrettu. Aktiivisten nuorten ryhmä notkahti finanssikriisin tuoksinassa mutta on jakson lopussa noussut kukkimaan (48%). Uusien demokratioiden tapaan aktivistiryhmän pienetessä 2010 konventionaalit vaaliuurnilla kävijät kasvoivat ryhmänä muutamaksi vuodeksi, kunnes sen valtiokeskeinen kulttuuri menetti suosiotaan laajemman repertuaarin aktivistien hyväksi.

Jopa mannermainen perinteisesti vahva poliittinen kansalaisuus (*Bürgerschaft*) hiukan kalpenee tässä suhteessa etelän nuorten suhteen (passivoituneet 29%). Tarkastelujakson lopussa – eurokriisin tunnelmissa – nuorten mobilisointumisasaste on selvästi kasvanut. Kriisivuodet (2006–12) näkyivät sekä kaikkiruokaisten että vaaliosallistujien aktiivisuuden vähenemisenä, mutta vuonna 2014 palattiin vuoden 2004 tasolle (+4 prosenttiyksikköä). Saksalainen *nuori-Bürger* on taas voimissaan ja osallistumisen demokraattiset menettelytavat ovat käytössä (kaikkiruokaiset tuoreimpana tarkasteluvuotena 54%).

Vain pohjoismaisen regiimin uusien polvien toimeliaisuus – mitattuna passiivien pienellä määrällä – on latinonuria parempi (24%). Skandinaavien ja suomalaisten demokraatiapohittijoiden on kuitenkin myös pysädyttävä; passivoitujien määrä on tarkastelujakson lopussa lisääntynyt viidellä prosenttiyksiköllä. Vaikka kaikkiruokaisten ryhmä on Pohjolassa suhteellisen suuri (64%) – ja pohjoinen konventio korostaa tätä osana positiivista identiteettityötä ja distinktiota – on sen rooli Pohjoismaissa laskenut 2010-luvulla selvästi, ja osa nuorista on jättänyt poliittisen kuulemisensa vaalilippuun tai passivoitunut.

LIBERAALIN REGIIMIN JA UUSIEN DEMOKRATIOIDEN NUORET VAALEISSA SIVURAITEELE

Vaaliosallistumista koskeva lähempi tarkastelu paljastaa, että 18–24-vuotiaiden äänestysaktiivisuus poikkeaa selvästi yli 25-vuotiaiden aktiivisuudesta. Seuraavassa ikäryhmien aktiivisuusero on merkitty sulkuihin kunkin regiimin nuorten vuoden 2012 kyselyssä raportoiman edellisen valtakunnallisen vaalin äänestysprosentin jälkeen. Pohjoismainen aktiivisuus on säilynyt korkeimpana (noin 77% nuorista äänesti v. 2012; ero vanhempiin oli –18%); mannermainen aktiviteettitaso on jopa hiukan noussut (74%; –19%); Välimeren regiimin nuoret laiskistuivat vaaliuurnilla aina vuoteen 2012 saakka (63%; –20%); entisten sosialistimaiden passiivinen ’vellonta’ näkyi myös vaaleissa (59%; –18%); liberaalin regiimin nuoriso osoitti jälleen ulkopuolisuutensa institutionaaliseen politiikkaan, myös parlamenttivaalien tasolla (49%; –35%).

Nuorimman ikäryhmän (18–24-vuotiaat) passiivisuus vaaleissa on siis vaaliaktiivisuusmittarilla laskettuna selvää, ja keskimäärin joka viides nuori jää kotiin, liberaalin regiimin nuorista jopa puolet. Myös itäeurooppalaisen ja välimerellisen regiimin nuorison viileys vaaleja kohtaan korostuu. Liberaalin regiimin nuoriso erottuu omana, erityisenä passiivisten ikäryhmien tai jopa sukupolvien (vrt. Paakkunainen 2007) vaalikulttuurina.

Jännittävä äänestysprosenttien vertailussa esiin noussut seikka oli myös se, että varsinkin demokratiaan epäilevästi suhtautuvien nuorten osallistuminen on vaihdellut eri regiimeissä (Saari & Paakkunainen 2015; EUYOUTPART 2003–05). Nuoriso on monesti kyseenalaistanut ja politisoinut vaaliprosessia eri regiimeissä äänestyspäätöksillään ja aktiivisuuden tempoilullaan. Liberaalin regiimin demokratiaa eri tavoin arvosteleva nuoriso oli vuosituhaten alussa selkeästi keskivertonuoria aktiivisempaa vaaleissa, kunnes lamavuodet karsivat selvästi uurnalla käyntiä (joka kymmenes nuori), mutta 2012 kriittiset nuoret kansalaiset äänestivät yhtä lailla laiskasti kuin nuoret keskimäärin. Jälkisosialistisen maaryhmän demokratiaan luottamattomat nuoret ovat puolestaan useita prosenttiyksiköitä passiivisempia kuin tarkastelujakson nuoret keskimäärin – seikka korostaa jälleen poliittisten ryhmien ”paikallaan vellomista”, sosiaaliset ja poliittiset murrokset ja muutosyritykset eivät ole murtaneet poliittista pettymysmielialaa ja jakautumista passiivien enemmistöön ja suhteellisen pieneen aktiivijoukkoon.

Edellä kuvattu eteläeurooppalaisen regiimin nuorison ihmeteltävän selkeä aktivoituminen myös vaaliuurnilla vuoden 2012 jälkeen nousee arvoonsa poliittisen mobilisaation kannalta (Saari & Paakkunainen 2015; Paakkunainen 2007), kun huomaamme, että myös demokratiaa arvostelevat ryhmät passivoituivat vaaleissa vuosina 2002–12 (jopa 12 prosenttiyksikköä) jäaden runsaaseen 60 prosenttiin. Samaan aikaan nuorten äänestysprosentti laski vain 4 prosenttiyksikköä 63 prosenttiin. Vuosituhannen alusta vuoteen 2012 varsinkaan kriittiset ryhmät eivät löytäneet vaalipuoluekanavia tyytymättömyyskokemuksensa purkamiseen. Aktiivisten regiimien (man-nermainen ja pohjoismainen) tyytymätön nuoriso passivoitui ennen vuotta 2008. Ensimmäisen lamavuoden jälkeen (2008) kriittisten tai demokratialle penseiden ryhmien aktiivisuus on taas noussut – erityisen paljon juuri saksalaisella kielialueella. Vahvan demokratian maissa koko kriisiajan opetus on

siis ollut kasvava vaaliosallistuminen myös demokratiaan tyytymättömien keskuudessa, kun taas liberaali ja aina vuoteen 2012 saakka väliamerellinen demokratiakriittinen nuoriso on jäänyt omissa vaalijärjestelmissään prosessin ulkopuolelle. Toki eri kulttuureissa äänestämättömyys on joskus myös protestia, tosin yllättävän harvoin ekspressiivisen aktiivisesti (EUYOUPART 2003–05; MyPlace 2013–15).

Edward Fieldhousen, Mark Tranmerin ja Andrew Russellin (2007, 818–820) mukaan – edellistä tulkintaa tukien – maan yleinen vaaliaktiivisuus ei selittänyt kaikkea aktiivisuuden variaatiota. Nuorten ryhmien äänestämättömyys varioi voimakkaammin kuin vanhempien ryhmien. Maissa, joissa vaaliaktiivisuus oli ylipäänsä heikkoa, nuoruuden vaikutus äänestämättömyyteen oli merkittävä ja erot ryhmien välillä suuria. Kaikissa tarkastelun maissa nuoret ovat kaiken kaikkiaan herkempiä passiivisuutta aiheuttaville tekijöille. Kannattajuussuhteet, ryhmäjäsensyys, kansalaisvelvollisuuden kokemus, systeemihiyödyt ja poliittinen kiinnostus ovat rationaalisessa vaalitutkimuksessa odotetusti vaaliaktiivisuuden selittäviä tekijöitä. Poliittista osallistumista selittävistä teorioista – joilla kaikilla oli maittaisessa tarkastelussa oma selitysarvonsa – juuri rationaalisen valinnan teorilla oli eniten merkitystä, sosiaalisen pääoman tekijöiden ja kansalaisvoluntarismin teesien jäädessä sivummalle. Koska poliittinen kiinnostus ja velvollisuudentunne eivät mallin mukaan selitä kaikkea osallistumisen variaatiosta, tilaa jää institutionaaliselle regimikohtaiselle pohdinnalle – sille, kuinka hyvinvointitekijät ja niitä tukevat demokraattisen osallistumisen menettelytavat ylläpitävät ja inspiroivat poliittista aktiivisuutta.

ITÄINEN EUROOPPA VELLOO MYÖS EPÄKONVENTIONAALILLA ULOTTUVUUDELLA

Heti Euroopan talouskriisien jälkimainingeissa tehdyn ESS-tarkastelun (Westinen 2015) yhteiskatsaus konventionaaleihin ja epäkonventionaaleihin osallistumistapoihin tarkentaa kuvaa poliittisesta osallistumisesta. Regiimien välinen aktiivisuushierarkia näkyy selkeästi molemmilla osallistumisen ulottuvuuksilla ja nostaa pohjoismaisen ja keskieuropalaisen regiimin kirkkaasti esiin. Jälkisosialistinen maaryhmä jää poikkeuksesta

(yhdessä Ukrainan ja Venäjän kanssa) toiminnalliseen marginaaliin. Ja jälleen on huomattavissa väliamerellinen kriisistä nouseva aktiviteetti, ja tällä suunnalla varsinkin Espanja, joka epäkonventionaalien osallistumisrekisterien kautta nousee skandinaaviseen sarjaan.

Jälkisosialististen maiden vähäinen osallistuminen kaikkien osallistumismuotojen tasoilla on kiinnostanut tutkijoita jo neljännesvuosisadan ajan. Demokraattisuuden ja osallistumisen lupaus ja tutkijoidenkin odottama voimaantumismurros ei ole toteutunut. Passiivisuutta ei voi enää palauttaa valtasukupolvien autoritaariseen sosialisatioon, koska vapaus on merkinnyt kasvatuksen, kansainvälisen tiedon ja vaihtoehtojen avautumista jo useille sukupolville ja niiden avainkokemuksille 17–20 vuoden iässä (Mannheim 1972 [1927], 276–322). Autoritaarisuuden rinnalle passiivisuuden selittäjinä on usein nostettu korruption, huonon hallinnon ja hitaan, mutta odotuksen ladatun, talouskasvun kokemukset.

Perinteisten etabloituneiden demokratioiden ja toisaalta keski- ja itä-eurooppalaisten jälkisosialististen maiden (Hooghe & Quintelier 2014) vertailu osoittaa, että kaikilla yllä mainituilla tekijöillä on merkityksensä passiivisuuden selittäjänä. Varsinkin iän ja kohorttien mukainen tarkastelu osoittaa, että korruption ja huonon hallinnon merkitys on nykytodellisuudessa suurempi kuin autoritaarisen poliittisen kasvatusperinnön. Samalla nousevat esiin erot historiallisten kohorttien eli väljästi ilmaisten kokemuksellisten poliittisten sukupolvien osallistumisaktiviteettien tasolla. Vanhemmilla kohorteilla (syntyneet ennen vuotta 1979) on ESS-aineiston mukaan postautoritaarisissa maissa selkeästi enemmän vuosittaisia kokemuksia (16%) institutionaalisista osallistumisrepertuaareista kuin vuonna 1979 ja sen jälkeen syntyneillä (10%). Etabloituneissa demokratioissa nuoremmat olivat kaksi kertaa aktiivisempia kuin keskisen ja itäisen Euroopan maissa, kun taas nuoremman ja vanhemman polven välinen ero oli vitaalimman demokratian oloissa pienempi (6%). Ei-institutionaaliset osallisuuden muodot (vähintään yksi edeltävän 12 kuukauden aikana) olivat institutionaalisia suositumpia nuorten keskuudessa molemmissa kulttuureissa (ikässä 17% ja perinteissä demokratioissa 36%), ja nuorten epäkonventionaalit toimintamuodot molemmissa maaryhmissä ylittivät hiukan vanhemman polven aktiviteettitasot. Vanha peukalosääntöviisaus – nuorena radikaali, vanhana harkitsevampi – toiminee edelleen?

Instituutioista vapaat muodot ovat näin jonkinlainen toivon horisontti itäeurooppalaiselle 1990-luvun jälkeiselle nuorisosukupolvelle, joka nousee vanhempiensa rinnalle vapaamuotoisissa osallistumisrepertuaareissa. Tosin jälkikommunistisissa maissa uudet sosiaaliset liikkeet eivät ole lyöneet itseään läpi muutoin kuin nuorten sukupolvittaisen ruohonjuuritason toiminnan suosiossa suhteessa vanhempiinsa. Ja silloinkin voidaan todeta, ettei toiminta suinkaan aina perustu jälkimateriaaliseen ja altruistiseen asenteeseen. Väliin se on pikemminkin epätoivoista ja arvoiltaan tiukkaa vastarektiota, järjestyksen palauttamisen ”retroa”. Myös luottamus uusiin puolueisiin on erittäin heikkoa, ja voimme puhua endeemisestä (kotoperäisestä) poliittisen (vaali)osallistumisen laskusta kommunismin romahduksen jälkeisinä vuosina (1990–2014). Olemassa olevat organisaatiot helposti vieraantuvat muusta kansalaisyhteiskunnasta, ja poliittiset toimijat, erityisesti puolueet, koetaan pikemminkin ongelman tuottajiksi kuin niiden ratkaisijoiksi (Iancu & Soare 2016, 159–163; van Biezen ym. 2012).

Nuorten ei-institutionaalinen osallistumisviritys (suhteessa vanhempiinsa) ei ole ainoa poliittisen toiminnan elinvoimaisuutta mahdollisesti elvyttävä seikka. Paikoin nähdään rakoilua poliittisten voimien establishmentissa, mikä antaa tilaa uusille voimille (Iancu & Soare 2016). Muukalaispelkoisten ryhmien ja puolueiden rinnalla on myös puoluegenrejä – muun muassa vasemmistolaisia suuntauksia – joiden aktiivisuus on nostanut ne legitiimille uskottavuustasolle. Tähän ovat vaikuttaneet muun muassa monipuolinen ja kannustava poliittinen rekrytointi ja pääsy osaksi poliittista päätöksentekovaltaa ja dialogeja poliittisessa järjestelmässä. Näin on kyetty tunnistamaan demokratian organisaatio- ja mobilisaatio-ongelmat, kuten populismin äärimmäiset muodot, radikaalien ja populististen liikkeiden organisaatiomaailman elitistisyys ja umpioituminen, rajut muutokset ryhmätason jäsenmäärissä sekä korruptio ja klientelismi. Aiemmin esiin noussut jälkisosialististen kansalaispiirien ja monien nuorten ryhmien performatiiviset odotukset ja sosiaalinen demokratiausko voivat ainakin tilannekohtaisesti, optimististen tutkijoiden mukaan, toteutua dialogisissa ja responsiivisissa organisaatiomuodoissa, jonkinlaisissa demokratian majakoissa, proseduurillisissa harjoituksissa ja jopa inspiroivissa teknologioissa (Iancu & Soare 2016, 152–180).

IKÄRYHMIEN VASTAKKAISIA SYRJINTÄKOKEMUKSIA, ERILAISIA POPULISMEJA

Pohjoismaisen, liberaalin ja mannermaisen regiimin ja toisaalta välimerellisen ja erityisesti jälkisosialistisen regiimin sukupolvinen tai ainakin ikäryhmien välinen ero näkyy eri tavoin aineistossamme. Tämä osaltaan kuvaa näiden kahden regiimiryhmän nuorison ilmaisullista ja toiminnallista asemaa poliittisessa kulttuurissa ja sosialisointorakenteessa. Vaikka historialliset murrokset eivät enää 1900-luvun tapaan luo vastakkaisia kollektiivisia avainkokemuksia, sukupolvittain haastatellut kohortit (alle 25-vuotiaat ja yli 70-vuotiaat) ilmaisevat ennakolluuloisuutensa ja torjuntansa eri tavoin eri hyvinvointiregiimeissä (ks. vuoden 2012 aineisto raportissa ESS 2: *Exploring public attitudes, informing public policy*, 2013). Kohorteittain eriytyneet tunteet, kokemustilanteet ja kollektiivisesti artikuloimattomat politiikka-asenteet ovat merkityksellisiä, vaikkei niistä mannheimilaista sukupolvien yhteisdemonstraatiota muodostukaan. Erityisesti pohjoisessa, mutta myös lännessä ja mannermaalla nuorten ryhmä artikuloi sukupolviin liitetyn syrjinnän kokemuksen (50–80%) ja vastaavasti taas vanhempi ryhmä vain vaatimattomasti nostaa esiin kokemansa sukupolviennakkoluulot ja -diskriminaation (15–30%). Jälkisosialistisessa ja Välimeren regiimeissä vanhemmat kohortit (25–55%) kokevat nuorten rinnalla (20–60%) sukupolviasenteiden painostavuuden. Edellisessä ryhmässä nuoret haastavat vanhempia ja heidän saavutettuja etujaan ja ideologisia asenteitaan, kun taas jälkimmäisissä regiimeissä sukupolvet ovat enemmänkin ”toistensa niskassa” (mt., 1–2, 9).

Entisissä sosialistisissa maissa nuorten tuore sukupolvikokemus artikuloituu vahvemmin, mutta se ei saa parempia institutionaalisia ja resurssiasemia omaavilta vanhemmiltaan selkeää vastareaktiota. Karkeasti ilmaisten – idässä ja etelässä – sukupolvikokemusten jyrkästi erilaiset poliittiset (lähihistorian) kontekstit mobilisoivat odotusten suhteen pettyneen, aika kärsimättömän ja katkeran sukupolvipoliittisen vastakaisuuden (vrt. Offe 1991, 501–510; Fehr 1993). Välimeren rannalla juuri nuorisopolvi (2008–14) oli talouspoliittisen kurjistumisen keskiössä ja heidän reaktionsa tukena ei ollut poliittisia organisaatioita tai instituutioita ja reaktio asteittain löysi kaiku- ja tukipohjaa perinteisestä

politiikasta huolimatta asennetason sukupolvien kitkasta. Vanhemman polven poliittinen kokemus ja transitio-odotukset niiden peilaamina Itä-Euroopassa esimerkiksi elintason suhteen ovat mutkattomat, mutta niissä pettyminen on erilaista kuin nuorilla polvilla, ja nuorten ”vellovan” passiivinen – vain epäkonventionaalien osallistumistapojen osalta vanhempia aktiivisempi – poliittinen kulttuuri ei ole näkyvästi nostanut sukupolvipolitiikkaa esiin. Asennetasolla se kuitenkin näkyy.

Erot kohorttien reaktioissa on yhteytensä, mutta ne ovat ristiriitaisia. Sinällään ne osoittavat, ettei kollektiivista ja yhtenäistä yleiseurooppalaista sukupolvijännitettä tai poliittisesti artikuloitua pettymys- tai kapinointikokemusta ole olemassa. Enemmän tai vähemmän ainakin länsidemokratioissa yksilöllistynyt sukupolvipolitiikka ei ole avainasemassa, kun pohditaan 2010-luvun yhteiskunnallisten ongelmien politisointia. Skandinaviassa, liberaalissa ja mannermaisessa regiimissä sukupolvipolitiikka asenteineen elää nuorisopolitiikalle avoimissa kulttuureissa, se voidaan nostaa politiikan agendalle esimerkiksi eläke- ja ilmastopolitiikan (2004–14 aineistojen mukaan) suhteen, vaikka se ei toistaiseksi ole muisuttanut suurten sukupolvien ja sotien sukupolvien vastakkainasettelua 1960-luvun yleiseurooppalaisessa kulttuurikamppailussa. Individualistisen kulttuurin – yksilöllisen pakkovalinnan tai portfoliosukupolven – ryhmätasoisesta identiteetistä käydään aktiivista debattia: kuinka yhteinen ja mobilisoiva voi yksilöllisyyden kokemus olla ja onko se enemmän fenomenologinen ja massoja koskeva disintegraatiokokemus (Beck & Beck-Gernsheim 2002, 102–; Paakkunainen & Hoikkala 2007, 135–156; Westinen 2015; vrt. 1990-luvun alun odotukset muutoksesta, Fehr 1993 ja Offe 1991)?

Inglehart ja Norris (2016, 2–3, 29–31) analysoivat osaksi ESS-aineistoon perustuen, että populistinen puoluekannatus on Euroopassa ollut yleisesti suurempaa vanhempien sukupolvien, miesten, vähemmän koulutettujen, uskonnollisten ja etnisten enemmistöryhmien keskuudessa. Tämä yleishuomio on samansuuntainen kuin edellä oleva arvio nuorten ylipäänsä vanhempiaan vaatimattomammasta kollektiivisesta ja vaalikanavien mukaisesta osallistumisesta. Toisaalta Inglehartin sukupolvi-hypoteesi, jonka mukaan 1960-luvulta lähtien nuoremmat kohortit ovat systemaattisesti vanhempiaan sosiaalisempia, enemmän immateriaalisten

ja ympäristöarvojen kannattajia, murtui 1990-luvulla ja yllä kuvattu populistinen, emotionaalis-pejoratiivinen ja kyyninen reaktio alkoi vallata alaa. Oikeisto- ja vasemmistopopulismi olivat läheisiä vaihtoehtoja nuorille ja ne olivat välitön, joskin eri maissa eri tavoin rakentunut, kanava kärsimättömyyskokemuksille (vrt. Paakkunainen 1991; 1996; 2010; Saari 2011).

Inglehart ja Norris (2016, 29–32) hahmottavat tärkeän ja laajemman murroksen, jossa jälkimaterialistiset ja itseilmaisuuun perustuvat suvaitsevat arvot ovat saaneet selkeän vastaiskun 1990-luvulla ja lisääntyneet sen jälkeen globaalin taloudellisen epävarmuuden ajan oikeisto- ja vasemmistopopulistisissa reaktioissa. Heidän aineistotulkintansa mukaan juuri vanhemmat, vähemmän koulutetut ja valkoiset miehet ovat närkästyneet, kun heidän traditionaalisia arvojaan pidetään ”poliittisesti epäkorrekteina” tapoina tulkita lisääntyvää epävarmuutta ja vanhan yhtenäisyyden murtumista. Populistiset reaktiot kasvavat myös kulttuurisista ja psykologisista kärsimättömyyskokemuksista tasa-arvouhkien rinnalla. Vanha järjestys lyö takaisin lama-ajan kokemuksissa nationalismeineen ja perinteisten edistysarvojen vastaisine asenteineen. Brittien Brexit-äänestys ja Donald Trumpin anti-elitistinen vastaiskupopulismi USA:ssa ovat kiteyttäneet näitä arvomaailman muutoksia (Inglehart & Norris 2016, 2–15, erit. 29–31).

Tässä artikkelissa on nuorten poliittisen kansalaisyhteiskunnan kontekstitekijänä huomioitu myös laajan MyPlace-tutkimuksen tuloksia ja siinä yleisesti pohdittuja hyvinvointiregiimivertailuja. Erilaiset populistit, nationalismi, äärioikeisto- ja vasemmistopopulismi nostavat päätään myös nuorisoliikkeiden ja mediakarismojen tasolla. MyPlace 2013–15 -tutkimuksen runsas maakohtainen aineisto (tapauksina erilaiset kaupungit autoritaarisissa ja toisaalta demokratiaa kunnioittavissa maissa) osoittaa dramaattisia eroja eri osissa eurooppalaista kansalaisyhteiskuntaa. Tutkimusasetelman mukaan valitut protestoinnin alueet ja niiden nuorison asenne- ja toimintatiedot myös ylittivät kansallisvaltioiden ja hyvinvointiregiimien rajoja – vahvoja autoritaarisia ja demokratian arvot hylänneitä nuorisoryhmiä ja aktiviteetteja oli myös Keski-Euroopassa, liberaalissa regiimissä sekä Pohjolassa. Aktiviteetit usein eskaloituivat median reagoidessa mielenosoituksiin ja nuorisoryhmien vastakkaisuuksiin ja autokraattisiin lähihistoriallisiin tapahtumainkulkuihin. Autoritaarisen ja

eksklusionistisen (avoimesti syrjäyttävän, rasistisen) politiikan suosiminen sekä militantti protestivalmius olivat suosittuja yllättävän monessa osassa eurooppalaisia hyvinvointiregiimejä. Samoin uudella sosiaalisella mediallya ja sen käytön intensiivisyydellä oli yhteytensä poliittisen aktiivisuuden tieto- ja affektiiviseen perustaan, keinovalikoimaan ja protestivalmiuksiin. Valikoitujen seudullisten tutkimusesimerkkien tarkastelulla on erityinen merkityksensä, kun mietimme mediahuomion, sosiaalisten ja etnisten konfliktien kärjistymisen ja mediaherkän eskalaation logiikkaa, sen mobilisointia ja toisaalta myös maaryhmien demokratian tilannetta (Paakkunainen 2015, 2016; MyPlace 2013–15).

SUHDE "TOISIIN"

Kuviossa 2 on esitetty ESS-aineiston pohjalta nuorten alle 30-vuotiaiden suhtautuminen ”toisiin”. Tarkemmin sanottuna kyse on maahanmuuttoa etnisyyden perusteella vastustavien ja seksuaalivähemmistöjä syrjivien osuudesta regiimeittäin vuosina 2004–14. Tulos tukee edellä mainittua Inglehartin ja Norrisin (2016) ikäryhmätulkintaa: nuorten asenteet tarkastelujaksolla eivät ole yleisesti koventuneet toisin kuin vanhemmissa ikäryhmissä. Silti demokratian kannalta on huolestuttavaa, että identiteettipolitiikan liberalisoinnin rinnalla nousevat esiin Välimeren, transitidemokratioiden ja liberaalin regiimin nuorison kiristyvät monikulttuurisuusasenteet vuosina 2007–08 ja taas 2010-luvulla.

Mannermaalla on seksuaalivähemmistöjen oikeuksia polkeva asenne pysynyt melko harvinaisena (2014 11% kiisti oikeudet). Suvaitsevuus on kasvanut tälle tasolle useissa muissakin regiimeissä. Maahanmuuttajien syrjintä etnisin perustein – konventionaalinen ajatus rasismista – on säilynyt pienenä keskieuropalaisessa, omasta historiastaan oppineessa miljöössä – tunnusluku on jopa laskenut kymmenen vuoden tarkastelun aikana (etnistä erottelua kannatti 5% vastaajista). Seksuaalipolitiikka polarisoitui myös mannermaalla vuonna 2006, mutta tuon vuoden jälkeen etninen ennakoluuloisuus on puolittunut.

Liberaalin regiimin seksuaalikulttuureja koskevat asenteet (vuonna 2014 12% kiisti oikeudet) ovat yhtä liberaaleja kuin mannermaallakin.

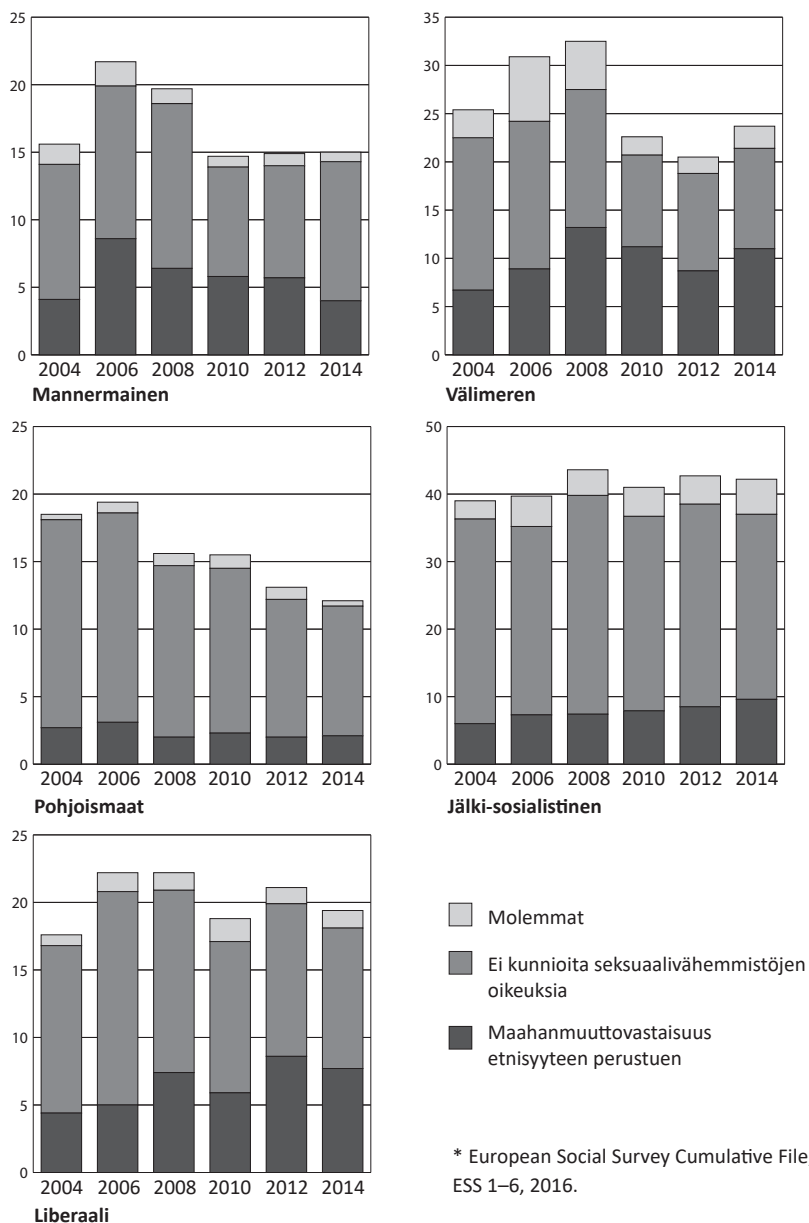
Vuodet 2006–8 olivat kuitenkin eurolännessäkin jonkinlainen murrosvaihe, jolloin vähemmistöoikeuksien kunnioitus notkahti (oikeuksia arvosteli 17%), minkä jälkeen suvaitseva asenneilmapiiri nousi ennätyskorkeaan tasoon. Sen sijaan liberaalin maaryhmän nuoriso on ”rasistisempaa” kuin mannermaisen regiimin nuoret (vuonna 2014 noin 8% kannatti maahanmuuttajien etnistä syrjintää). Lisäksi fundamentalistinen etninen asenne-ryhmä on ollut kasvussa vuosikymmenen aikana (+4 prosenttiyksikköä).

Seksuaalinen suvaitsevaisuus oli pohjoismaisessa maaryhmässä kontinenttiakin korkeammalla (2014 10% suvaitsemattomia). Tilanne on tasaisesti moniarvoistunut oikeuksien tunnistamisen suuntaan (+6 prosenttiyksikköä kymmenessä vuodessa). Varsinkin skandinaavinen maahanmuuttoasenne on ollut vuoteen 2014 saakka eettisesti pohjoismaisen hyvinvointivaltioetiikan mukainen (suvaitsemattomuusasenne on ollut 2–3%:n välillä kymmenen vuoden ajan).

Välimeren regiimin nuorisokulttuurissa seksuaalivähemmistöjen oikeuksien kiistäminen oli aluksi yleistä (2004 19%), minkä jälkeen suvaitsemattomuusarvot yleistyivät vuosina 2006–08. Muutos moniarvoisuuden suuntaan tapahtui tämän jälkeen (2014 13%). Myös etninen suvaitsemattomuus oli välimerellisessä nuorisokulttuurissa selvästi esillä. Se oli kaksinkertainen (2004 10% ja 2014 13%) keskieuropalaiseen regiimiin verrattuna. Vuoden 2008 tienoilla, talouskriisin voimistuessa, rasismille sukua olevat asenteet torjua etnisiin perustein maahanmuuttajat olivat erityisen yleisiä (18% kiisti oikeudet), minkä jälkeen ilmapiiri on uudelleen selvästi liberalisoitunut.

Jälkisosialistisessa regiimissä seksuaalivähemmistöjen kokemat vahvat ennakkoluulot ja heidän oikeuksiensa kieltäminen on erittäin yleistä. Kolmasosa regiimin nuorista ilmaisi oikeusfundamentalisminsa (2014 33% torjuu oikeudet). Vuonna 2008 jopa 36% halusi loukata seksuaalivähemmistöjen oikeuksia. Ilmapiiri on hiukan liberalisoitunut tuon vuoden jälkeen. Trendi maahanmuuttajien syrjinnän osalta on erityisesti demokratian kannalta hälyttävä; heitä syrjitään asennetasolla selvästi ja etnistä enemmän (2004 9% ja 2014 15%).

Tarkastelu osoittaa liberaalien seksuaaliasenteiden yleistä nousua kymmenen vuoden tarkastelujaksolla, vaikka mannermaisessa regiimissä tilanne oli lähes sama 2014 kuin 2004. Liberaalissa regiimissä nuoriso

Kuvio 2*. Nuorten alle 30-vuotiaiden suhtautuminen "toisiin". Maahanmuuttoa etnisyyden perusteella vastustavien ja seksuaalivähemmistöjen oikeudet kieltävien osuus regiimeittäin 2004–14. (%)

vapautui (+2 prosenttiyksikköä) seksuaalipoliittisesti tiukempien vuosien (2006–08) jälkeen. Välimeren regiimissä kehitys on ollut selvästi samansuuntaista (+6 prosenttiyksikköä) – toki edelleen aika lailla heteronormatiivisten järjestysarvojen pauloissa. Pohjoismaisessa regiimissä seksuaalinen ilmaisuvapaus on selkeästi ja tasaisesti laajentunut samana aikana (+6 prosenttiyksikköä). Seksuaalivähemmistöjen hyväksyntä on niukasti lisääntynyt jälkisosialistisessa Euroopassa, varsinkin suvaitsemattoman suhdanteen (2006–08) jälkeen. Myös tulkinnot Euroopan kulttuuristen keskusten ja Neuvostoliiton hegemonia-ajan homofobian rauhoittumisesta ja heteronormatiivisuuden rajat ylittävistä asennetrendeistä viittaavat tähän (Takacs & Szalma 2013; Adamczyk & Felson 2016).

NUORET VANHEMPIAAN SUVAITSEVAMPIA

Liberaali suhtautuminen seksuaalivähemmistöihin ja maahanmuuttajiin Euroopassa on monissa tarkasteluissa yhdistetty myös demokratiatyytyväisyyteen ja -asenteeseen (Takacs & Szalma 2013, 11–20, 32, 39–40). Toiseuden eksklusiivista kohtaamista kuvaavilla muuttujilla on varsinkin aiemmin ollut yhteytensä homofobiaan, sukupuolivastakkaisuuden kokemukseen, tiukan heteronormatiivisiin ja traditionaalisiin seksiarvoihin ja xenofobiaan (mt., 11–20; Eurobarometri 393, 2012). Tällaiset korrelaatiot ja aiempi demokratia- ja arvotarkastelu osoittavat, että pohjoismaisen regiimin nuoriso hahmottaa seksuaalisen orientaation ja maahanmuuttokulttuurit kaikkein vähiten (12%) tiukan fundamentalistisin termein.⁵ Hiukan perässä tulevat mannermaisen regiimin (15%) ja liberaalin regiimin nuoret aikuiset (19%). Vahvalla torjunnalla viitataan tässä mustavalkoisiin tilanteisiin, joissa haastatellut nuoret torjuvat joko molemmat toiseudet tai jommankumman näistä identiteeteistä. Vastaavassa tarkastelussa joka neljäs Välimeren regiimin nuori (24%) ja jälkisosialististen maiden nuorista 42% hahmottavat kulttuurit vahvasti

5 Kaikki Kuvion 2 ”toiseuden” nihiloivat nuoret, joko maahanmuuttajien tai seksuaalikulttuurien torjunnan osalta tai molempien, voidaan ymmärtää fundamentalisteina.

ja dualistisesti. He liittävät asenteissaan identiteettierot osaksi alistamisen, ihmisoikeuksien kiistämisen tai ihmisten etnisten erojen luonnollistamista.

Silti kuva asenteiden aikasarjasta on demokratian kannalta myönteinen. Moniarvoisemmat asenteet ja arvot ovat yleistyneet sitten vuosien 2006–08, jolloin taloudellinen laskusuhdanne ja polarisaatiot alkoivat ja monet rasistiset äärioikeistolaiset liikkeet ja kulttuurierottelut ponnistivat esiin samalla, kun uudenlaiset maahanmuuttajaryhmät saavuttivat Euroopan. Tilanne on liberalisoitunut tarkasteluvuosien 2006–2014 välillä (ks. kuvio 2) erityisesti Pohjoismaissa, mannermaalla ja Välimeren regiimeissä (kaikissa regiimeissä +7 prosenttiyksikköä). Sen sijaan liberaalissa regiimissä (+3 prosenttiyksikköä) ja jälkisosialistisessa regiimissä moniarvoisuus ja sen mukainen suvaitseväinen dialogi ovat olleet koko ajan hankalia ja tälläkin dimensiolla paikallaan vellovia, välillä jopa kiristuvia (–3 prosenttiyksikköä).

Tämän tarkastelun painoarvoa ja nuorten maahanmuuttajia koskevien ennakkoluulojen kehitysarviota tukee vertailu kaikkiin ESS-vastaajiin vuosien 2002 ja 2014 välillä (Heath & Richards 2016, erit. 3–5, 11–12).⁶ Koko ESS-vastaajajoukkoa koskevan aineiston mukainen regiimijärjestys vastasi nuorten aineistoa – vain liberaali regiimi ohitti niukasti mannermaisen alueen suvaitsevaisuudessa. Alle 30-vuotiaiden asennekehitys kymmenen vuoden aikana oli selvästi kielteisempi verrattuna koko aineistoon.⁷

MyPlace 2013–15 -aineisto sekä Heathin & Richardsin (2016) ESS-aineistoon perustuva tutkimus osoittavat yhdenmukaisesti, että kaikissa regiimeissä vuodet 2006–08 olivat rasistiluonteisten reaktioiden ja liikkeiden selkeän nousun vuosia. Myöhemmin tilanne on yleisesti rauhoittunut, mutta keskusteluiden ja nuorisoryhmien polarisaatio ja

6 Vertailussa tarkasteltiin, miten 21 maassa vastattiin vuosina 2002 ja 2014 kysymyksen, *”onko maa parempi vai huonompi paikka asua maahanmuuton seurausten jälkeen?”* (0 = heikompi, 10 parempi). Ääripäästä Ruotsi (6,7, muutos +0,5) ja Tsekki (3,9, muutos –0,3) osoittavat, että erot maiden välillä ovat huomattavat mutta muutokset verraten pieniä.

7 Pohjoismaisen regiimin vastaajat arvioivat maahanmuuttajien merkitystä positiivisesti (ka 5,8, muutos +0,4), samoin liberaaleissa maissa (ka 5,1, muutos +0,1), manner-Euroopassa (ka 5,0, muutos +0,4) ja Välimeren regiimissä (ka 4,7, muutos +0,3). Vain jälkisosialistisen regiimin maahanmuuttovastaisuus ”jää vellomaan” kielteisenä (ka 4,5, ei muutosta).

julkiset reaktiot ovat olleet selviä. 2012–14 ei enää kaikkien vastaajien tasolla haluttu Euroopan ulkopuolisista köyhistä maista pakolaisia, maahanmuuttokieltojen suosio kasvoi – päätöksentekijät tulivat yllätetyiksi jo ennen vuoden 2015 isoa maahanmuuttokriisiä.

Samoina vuosina näkyy MyPlacen 2013–2015 (hankkeen artikkelilähteessä korostetaan Ellison & Pollock 2014 ja Sipos & Pilkington 2015 tarkkoja tulkintoja) laadullisissa raporteissa ja tutkimusaineistoissa nuorisoryhmien kärsimättömyyden kasvua myös aggressiivisiin mittoihin (kysely- ja kvalitatiiviset aineistot 2012–13 ja raportit 2000-luvun ensimmäiseltä vuosikymmeneltä). Näin maahanmuuttokeskustelu on tarttunut myös välittömiin arjen kokemuksiin. Nuorten avovastaukset nostivat oman asumisen, työpaikan ja seurustelusuhteiden vaarantumisen sekä kysymykset rikollisuudesta ja sosiaalipalveluiden hyväksikäyttöä maahanmuuttokeskustelun agendalle. Reaktiossa nuorten oman ja yhteiskunnan vastuun korostus ja elämän epävarmuuden selittäminen yksilön ongelmilla kääntyi vahvasti ”toisten” syylistämisen suuntaan. Vaikka yleiskeskustelu monilla nuorten suvaitsevaisuusolottuvuuksilla liberalisoitui, vahvasti kärsimättömät nuorisoryhmät olivat liikkeellä. Tiukimmat ja aktiivisimmat (keskustelu- ja vaali)asenteet löytyivät tässäkin kuitenkin vanhemmista ikäryhmistä.⁸

8 ESS-aineistosta (Heath & Richards 2016) tällainen polarisaatio löytyi monilla asenneulottuvuuksilla. Maahanmuuton vaikutukset kulttuuriin olivat 2002–14 välillä muokkaantuneet koko vastaajajoukon tasolla hiukan kielteisemmiksi. Työelämän, verojen ja palveluiden sekä rikostorjunnan osalta arviot maahanmuuton vaikutuksista olivat muuttuneet myönteisemmiksi. Koulutus- ja tulotaso sekä nuoruus näkyivät vastaajien positiivisempina suhtautumisena. 16–34 vuotiaat suhtautuivat selvästi senioreita (65+) myönteisemmin uusiin maahanmuuttajiin. Heathin ja Richardsin (2016) tutkimuksessa vertailtiin myös nuorten hyvin koulutettujen ja vanhempien vähemmän koulutettujen asenne-eroja Euroopan ulkopuolisten köyhien maiden maahanmuuttajien vastaanotossa. Erot olivat jyrkkiä monessa mielessä: Ruotsin vanhoista ja niukan koulutuksen saaneista vastaajista 2/3 ja meritoituneista nuorista lähes kaikki olivat valmiita vastaanottamaan pakolaisia; unkarilaisista vastaavasta vanhempien ryhmästä 6% ja koulutetuista nuorista 18% oli valmis tähän. Isoimmat maakohtaiset erot tässä ikä- ja koulutusryhmien välillä olivat dramaattisia: Unkarissa ero meritoituneiden nuorten ja heikommin koulutettujen senioreiden välillä oli 12 prosenttiyksikköä mutta Sloveniassa peräti 54.

JOHTOPÄÄTÖKSET REGIIMEITTÄIN

Suvaitseva ja aktiivinen pohjoismainen regiiimi

Pohjoismaisen regiiimin demokratia ja sen toiminta saavat nuorilta tarkastelukaudella vertailun korkeimmat arvosanat. Kansanvallan toiminta on jopa hiukan kasvattanut legitimitettiään. Pohjoismaiden nuorten ideaalidemokratian ja demokratian toimivuuden arvostuksen välinen ero on aineiston pienin. Suomessa eurokriisi (2012) heilautti alaspäin muiden euromaiden tapaan myös demokratiatytyväisyyttä. Nuoren valtaenemmistön suhde demokratiaan on aineistovertailun mukaan reflektoitu, siihen on sosiaalistuttu ja sitä on opittu ymmärtämään myös realistisesti ja sillä on koetellut ja vakiintuneet menettelytapansa. Demokratia ei selvästikään ole kaikkien toiveiden tynnyri. Kuten perinteisissä demokratioissa (liberaalissa ja keskieuropalaisessa regiiimissä), myös skandinaavisessa kulttuurissa on kokemuksellista ja tiedollista pääomaa siitä, miten demokratiat toimivat. Nuoret ovat tietoisia vaihtoehdoista, politiikan epävarmoista ja niukoista resursseista ja kehittämissuuntien ristiriitaisuuksista. Valtaosa nuorista tunnistaa politiikkaan liittyvän kamppailun ja pelin. Pohjoismainen demokraattinen elämäntapa näkyy nuorten vaaliaktiivisuutena, toki vanhempia ikäpolvia passiivisempänä. Keskieuropalaisen regiiimin tapaan myös epäkonventionaalinen poliittinen ilmaisu on korkealla tasolla.

Pohjoismaisessa järjestelmätyyppissä kyselyyn vastanneiden nuorten osallistumisen kirjo on tutkimuksen laajinta. Sen voi katsoa olevan kulttuurinen kilpailubrändi ja nuorille itselleen positiivinen erottautumisen mahdollisuus. Passiiviset osallistujat ovat pieni ryhmä, mutta se on kasvanut tarkastelujaksolla. Demokratiatytyväisyys ei ole kuitenkaan laskenut, vaikka passiivisuus ja vain vaaleihin osallistujien määrä ovat kasvaneet; kriittisillä politiikan moniottelijoilla on kunnioitettava ykkössija Euroopassa.

Keski-Euroopan demokratiakritiikki ei ole johtanut passivoitumiseen

Keskieurooppalaisen regiimin nuoret luottavat toiseksi eniten demokratian toimintakykyyn. Taustalla on demokratian puolustuksen historialliset argumentit ja toiminnallistavien, deliberatiivisten oppien kypsyys skandinaavien tapaan. Mutta toisin kuin Pohjolassa, keskieurooppalaisessa regiimissä ero demokratian ideaalien ja demokratiatyytyväisyyden välillä on iso. Silti aktiivisuusero keskieurooppalaisten eduksi on toiminnallisesti – tyytymättömyyden, kärsimättömyyden ja kritiikin mobilisoinnin mielessä – suuri kolmeen muuhun regiimiin verrattuna.

Passiivisten osuus mannanmaisessa regiimissä on pieni. Tarkastelujaksolla mobilisoituneiden nuorten määrä on kasvanut merkitsevästi. Molempien talouskriisien aikana monipuolisten ja konventionaalien aktiivien määrä laski, mutta vuoden 2012 jälkeen se on taas kasvanut ja on palattu vuoden 2004 tasoon: kriittisen moniäänisiä aktiiveja on taas yli puolet nuorisosta. Demokratiatyytymättömyys kasvoi ja osallistumisaste mataltui merkitsevästi kriisien aikoina, kun taas viimeisellä tarkastelujaksolla molemmat muuttajat kääntyivät demokratiauskon ja aktiivisen kansalaisuuden suuntaan. Vuoden 2008 jälkeen demokratialle penseät ja kriittiset ryhmät ovat aktivoituneet vaaleissa. Keskisessä Euroopassa erityisesti ”saksalaisbürgerien” aktiivisuus on ryöpsähtänyt esiin myös epäkonventionaalisessa politiikassa.

Vertailun matalin eksklusionistinen orientaatio kuvaa mannanmaiden nuorison kulttuuria. Demokraattis-institutionaalinen ja kansalaiskasvatuksellinen demokratiaote heijastuvat myös ”toisuuksien” siedon ja ymmärtämisen tavoissa, identiteettipolitiikassa. Sekä seksuaali- että maahanmuuttaja-asenteiden profilit ovat liberalisoituneet ja avautuneet, alakulttuurit ovat saaneet lisää tilaa tarkastelujakson aikana.

Liberaalissa regiimissä ulkopuolisuuden kokemus on kasvussa

Liberaalissa maaryhmässä demokratian toiminta saa kirjavan ja myös pejoratiivis-kyynisen arvion, mutta keskimäärin luottamus demokratian toimintaan tyytyväisyysdimensiolla ja sen merkityksen arvioinnissa ovat

yllättävän hyviä – varsinkin jos mietimme vaatimatonta osallistumisintoa. Ulkopuolisuus poliittisessa osallistumisessa – jos demokraattinen politiikka ymmärretään toiminnallisesti – on ilmeistä; passiivisten osuus on noussut koko ajan, 2014 heitä oli puolet nuorista. Tarkastelujaksolla kriittisten moniottelijoiden määrä on laskenut, ja ulkopuolisten rinnalla myös rajoitetusti osallistuvien äänestäjäkansalaisten osuus on ollut kasvussa.

Finanssikriisin poliittis-toiminnallisena seurauksena oli kuitenkin kaikkiruokaisten osallistujien väliaikainen nousu (2008–10) ja konventionaalisten osallistujien romahdus. Refleksiivinen asenne poliittisissa reaktioissa nousee välillä. Useat liberaaliregiimin maat eivät ole mukana eurojärjestelmässä (vrt. Sveitsin luottamus demokratiaan, joka on yli pohjoismaisen tason), eikä yleistä kriisin vastareaktiota syntynyt. Brittien EU-ero tuli äkkiarvaamatta populistisen ulkopuolisuuden varjossa. Samalla kuitenkin euromaa Irlanti pysähtyi monenlaisten kotimaistenkin riskien lauettua finanssivaikeuksiinsa ja demokratialuottamus notkahti juuri tuolloin, vuoden 2010 mittauksessa. Pian sekin alkoi kuitenkin nousta. Vaalidemokratian tasolla liberaalin maailman nuoret ovat selvästi passiivisempia kuin vanhemmat ikäryhmät.

Demokratian toimintaa arvostelevat nuoret – aktiivinenkin osa heistä – jäävät edustuksellisen demokratian ulkopuolelle, mikä ilmenee epästabiilisuutena. Epäkonventionaalinen osallistumiskulttuuri on voimissaan joissakin ryhmissä, varsinkin poliittisen julkisuuden artikulaation ja identiteettipolitiikan kentillä. Epäkonventionaalinen reaktio ja suhteellisen harvat politikointiryhmät välittävät myös autokraattista henkeä Georgian ja Venäjän tapaan. Eksklusionismin asennetrendi on tunnistettavissa. Seksuaalista toiseutta ei torjuta enää yhtä tiukasti kuin 2000-luvun alussa. Liberaalit asenteet eivät näy kuitenkaan maahanmuuttolottuvuudella, missä suvaitsemattomuus on lisääntynyt tarkastelujaksolla – mikä oli myöhemmin keskeinen brexitin ukkosenjohdatin. Monissa ryhmissä nuoret ovat dramaattisempia ”lain ja järjestyksen” kannattajia kuin vanhemmat ikäluokat.

Välimerellä tyytymättömyys loi poliittisen osallistumisen uuden kirjon

Eteläeurooppalaisen nuorison demokratialle antama merkitys oli kohtalainen ja sen reaalitoimintaakin arvostettiin suhteellisen korkealle (aineiston toiseksi eniten) aina vuoteen 2010. Mutta eurokriisivuodet mullistivat tilanteen. Asennemittauksessa tyytyväisyys lähes puolittui (5,69 – 3,87, asteikolla 0–10). Demokratian kehittämistoiveet poikkesivat perinteisistä demokratioista. Itä-Euroopan regiimin tapaan demokratiavaatimuksissa korostuu suora demokratia totisen ideaalisella tasolla. Samalla monenlaiset komplementaariset vahvat toimet olivat vaatimuslistalla. Monet tiedot viittaavat myös siihen, että välimerellinen itsehallinto- ja syndikalistinen perinne – anarkismin ja fasismin itseymmärrystä unohtamatta – on mukana.

Tämän artikkelin näkökulmasta Välimeren regiimin nuorten asenne- ja kokemusaineisto on erityisen relevantti. Poliittisen toiminnan selvä aktivoituminen eurokriisin vuosina 2010–14 viittaa harkittuun ja monipuoliseen, eriväriseenkin poliittiseen reagointiin euroestablishmentin herättämän vastakkaisuuden merkeissä. Eurokriisi kärjisti politiikan epävarmoja elementtejä, kohtalokkaita kokemuksia ja poliittisia jännitteitä. Tämän seurauksena passiivisia nuoria oli vuonna 2014 vain 28 % – talouskuria vastaan noustiin, passiivisen reagoinnin tai hyväksynnän selkäranka murtui. Finanssikriisin vaikeuksien keskellä kaikkiruokaisten nuorisoaktiivien määrä romahti, mutta eurokriisin reaktion aikana se nousi tasaisesti kattaen lähes puolet nuorista, mikä oli eteläisen Euroopan ennätys! Verrattaessa vuoteen 2004 passiivisten ja konventionaalisten äänestäjäryhmien rooli on pienentynyt. Tällaisessa mobilisaatiossa ei voi olla kyse summittaisesta katkeransuloisesta hätäreaktiosta vaan demokratian toiminnan rajojen kohtaamisesta ja toiminnallistumisesta myös demokratian termin.

Vaaleissa etelän nuoret ovat olleet keskimääräisen aktiivisia, ja vanhempien ja nuorten aktiivisuuden ero on ollut eurovertailun standardeissa. Edustuksellissakin suhteessa toiminta-aktiivisuus on lisääntynyt 2010–14. Vielä 2012 moni demokratian funktionaaliseen menoon tyytymätön jätti äänestämättä. Poliittinen kriisioppi toiminnallistuu ja löytää

kanavansa poliittis-ideologisten filttäreiden läpi. Politisoituminen vaatii aukaistavat kanavansa ja tulkkinsa, varsinkin oloissa, joissa deliberaatio tai järjestelmän luottamus eivät ole kunnossa. Epäkonventionaalinen toimintakin on ollut nousussa, vaikka siinä havaittiin suuria maakohtaisia eroja. Espanjan nuoriso artikuloi tyytymättömyytensä myöhään, mutta se heijastui nopeasti niemimaan syndikalismiin ja sukupolviopimmisen hengessä uusien liikkeiden suuntaan ja nousi skandinaaviseen luokkaan jo 2014.

Välimeren alueella nuorison protestilla on tiukan ilmaisun ja väkivaltaisuuden aihioita ja se on kallellaan myös autoritaaristen järjestelmäasenteiden suuntaan. Tätä siivittää nuorisokulttuurien polarisaatio politiikan populistisilla toreilla. Poissulkemisen trendi ei ole vahva nuorisoasenteissa, vaan Välimeren nuoret ovat suhteellisen liberaaleja. Toiseuden kohtaaminen on avartunut tarkastelujaksolla seksuaalisen suvaitsevaisuuden mielessä. Sen sijaan kärsimättömyys ja torjunta maahanmuuton kokemushorisontissa on saanut enemmän fundamentaalisia sävyjä liberaalin maaryhmän tavoin – ajatukset ovat kuitenkin astetta liberaalimpia kuin Itä-Euroopan nuorten keskuudessa.

Itäisen demokratian petetyt nuoret kynnistyvät

Itäisen Euroopan nuorten demokratiatyytymättömyyttä voidaan nimittää vertailun aikajanalla paikallaan vellovaksi. Maille on ollut erityistä se, että demokratiasuhde ei noudattele eurokriisin kokemuksen logiikkaa, vaan se on syvemmällä kansalaisyhteiskunnassa, sen hyvinvointi- ja demokratiaodotuksissa sekä erilaisissa pettymyskokemuksissa. Sidos näiden maiden kasvuodotusten ja demokratiatyytymättömyyden välillä on vahva, joskin erot maiden välillä ovat suuret. Regiimin nuorten tyytymättömyys reaalidemokratiaan laski juuri ennen finanssikriisiä (2004–08). Tuon jälkeen reaalidemokratian toimintakykyyn on tasaisesti uskottu enemmän. Silti demokratian legitimeetti on aineiston heikointa, vain Välimeren nuoret ovat ennen vuotta 2014 alittaneet tämän tason. Esimerkiksi, Puolan ja Viron nuoret ovat nostaneet toiminnallista arviotaan demokratioistaan, kun taas Unkarin ja Slovenian nuoret ovat 2010–12 arvostelleet sitä ankarasti.

Demokratiaodotukset ovat ideaalisen korkealla, mutta jännite demokratian merkityksen ja nuorten sitä kohtaan tuntemaan tyytymättömyyden välillä on aineiston suurin. Nuorilla on paljon ja painavia odotuksia, varsinkin demokratian performatiivinen kyky on relevantti. Vaali- ja suora demokratia saavat kyytiä transitionuorison ilmaistessa pettymyksensä vajaan ja korruptoituneeseen poliittiseen kulttuuriin. Osallistumisen yhteys eurotalouteen ja muuhun Eurooppa-nuorison politikointiin on etäinen tai nuorten mielissä niistä riippumaton. Eurojäsenyydestä on hyödytty, mutta arvio Euroopasta on monissa maissa nationalistisessa valinkauhassa.

Konventionaalinen eli vaaliurnilla aktiivinen nuoriso nousee äänestämään juuri murrosvuonna 2008 ja siirtyy sen jälkeen sivummalle. Poliittisesti sivullisten eli toimimattomien nuorten määrä oli 2014 erityisen suuri. Aktiivisten kaikkiruokaisten osallistujakulttuurien suosio on alhaisin vellovassa transitiokulttuurissa (19%), ja juuri vuonna 2008 se oli alhaisimmillaan. Vaikka nuorisopolvi on epäkonventionaalissa mielessä vanhempiaan aktiivisempi, uudet sosiaaliset liikkeet ja populistiset artikulaatiotavat eivät ole juuri herättäneet sitä poliittisesti Baltian ja joidenkin yksittäisten maiden poikkeuksia lukuun ottamatta.

Reaalisosialismin perinnön nuoret ovat eksklusionistisia. Kokonaisuutena Itä-Euroopan nuoriso on kallellaan autoritaariseen ja vahvojen johtajien malliin, etenkin Venäjältä ja Georgiasta kuuluu diktatorisia signaaleja. Vaikka reaalisosialismin sosialisatiosta vapautuneet nuorisoryhmät ovat hiukan liberalisoituneet sukupuolikulttuureissaan, voi sanoa, että homofobiset asenteet ja ”toisten” seksuaalisten tapojen torjunta ovat edelleen vahvoja piirteitä nuorisokulttuureissa. Sen sijaan tarkastelujaksolla maahanmuuttajanuoria koskevat asenteet ovat jyrkentyneet ja seuraavat tässä liberaalia ja eteläistä regiimiä. Jos pidämme monikulttuurisuutta modernisaation ja demokratian rinnakkaisarvona, modernisaation ja demokratian elinvoima jää suuresti riippumaan myös traditionaalista järjestyskulttuurista – monet nuorisoryhmät reaalisosialismia muokkaavassa perinnössään jäävät joko-tai -asenteissaan jälkeen muusta Euroopasta ja sen deliberointikokemuksista.

KESKUSTELUA

Kuten hyvinvointiregiimien vertaileva tarkastelu osoittaa, erot nuorten poliittisten kulttuurien välillä ovat selvät ja ne ovat säilyneet. Taloudellisen heilunnan, globalisaation ja epävarmuusriskien keskellä voi sanoa, että hyvinvointiregiimien merkitys on vahva ja osittain vahvistunut nuorten ikäryhmien demokratialuottamuksen ja osallistumisintensiiteitin selittämisessä. Regiimien selitysvoima selvästi murtaa ideaalisia hypoteeseja nuorten poliittiseen kulttuuriin liittyvästä transnationaalisesta oppimisesta, kosmopolitanismista, individualismin kasvusta ja internetsukupolven kansanvälisestä dialogista, vapaasta rajattomuudesta toisten kunnioituksen ja ”hybridin” moniarvoisen identiteetin mielessä. Toisaalta hyvinvointiregiimit on puskuroitu taloudellisia kriisejä varten, ja siksi niiden palvelut ja tulonsiirrot aktivoituvat kriiseissä. On palattu 1900-luvun kollektiivisiin sosiaalivaltioiden resursseihin, mikä tietenkin on sumennanut katsetta globaalimman riskiyhteiskunnan ongelmiin ja refleksiiviseen sekä-että -henkiseen vastuuseen.

Edellä esille tulleet erot ovat kiinnostavan regiimikohtaisia siinä, miten niissä on reagoitu finanssi- ja eurokriisiin ja miten protestien sisällön ja aktiivisuuden luonne vaihtelee (populismi, uudet sosiaaliset liikkeet). Tarkastelujaksolla vain välimerellisen nuorison tyytymättömyys kansanvaltaansa kasvaa selvästi ja toiminnallisuus nousee – ja näin sen asema regiimivertailussa nousee sekä kuumemittarin että vitaalisuuden asteikolla. Demokratian voima on siinä, että se voi muokkaantua uuteen suuntaan kansalaisryhmien reaktion ja aktiivisuuden ansiosta.

Eurodemokratian mobilisaatiota on parannettava ja mykistä talousimperatiiveista on opittava. Nuorten poliittisen polarisaation ja huomattavan maakohtaisen variaation oloissa hyvinvointipoliitiikan tai sen puutteellisuuksien muokkaamat kontekstit ja niiden (epä)jatkuvuudet luovat perustan ja monipuolisen demokraattisen osallistumisen menettelytavat enemmistölle. Pohjoismainen ja mannereurooppalainen sisäistetty demokratia kuvaa aktiivista kansalaisyhteiskuntaa ja näiden yhteiskuntien nuorten halua samastua siihen, sen toimintakulttuurien eriytymistä ja polarisoitumista. Toisaalla Euroopassa demokratiauskko on yleisesti heikkoa tai se horjuu ja johtaa eurokriisin vaikutusten kautta uuteen katkeruuteen,

protestiin ja sen osana poliittisesti artikuloituun toiminnallisuuteen (Etelä-Eurooppa, jotkut nuorisoryhmät kaikissa regiimeissä). Vaihtoehtoisesti talouskriisit eivät luo uusia osallistumisen kanavia, eivätkä heilauta demokratiatyytyväisyyttä. Transitiodemokratioissa nuoret pysyvät ”vellovan passiivisessa” marginaalissa, ja liberaalissa regiimissä demokratiaoliittinen ”ulkopuolisuus” jatkuu.

Pohjoismaiset demokratiat ovat kestäneet talouskriisit; niillä ei ole ollut dramaattisia vaikutuksia demokratian legitimitettiin, jopa päinvastoin. Demokratiatyytyväisyys on hiukan lisääntynyt, vaikka äänestämisen ei ole nostanut suosiotaan ja passiivisten nuorten määrä on ollut kasvussa. Eurokriisin voimattomuuskokemus näkyy pohjoisenkin demokratialuottamuksessa. Keski-Euroopan nuoriso kohtasi kokemuksellisesti ja asenteellisesti suorasukaisemmin finanssi- ja eurokriisin ja tuolloisen tiukan talouspolitiikan. Demokratiatyytymättömyys kasvoi ja osallistumisaste laski ja eri tavoin aktiivien määrä väheni merkitsevästi kriisien aikoina. Aktiivisen ”*Bürgerin*” kunto normalisoitui taas lamojen jälkeen – saksalainen turvavaltio eli ja voitti laman. Ranskalaisnuoriso keräsi tyytymättömyyden kirjon ja aktivoitui yhtenä eurokriisin aikaisena protestimaana, sangen populistisin asentein.

Liberaaliregiimin ulkopuolisuus – jos demokraattinen politiikka ymmärretään toiminnallisesti – on ilmeistä. Kriittisten moniottelijoiden määrä on laskenut, ja ulkopuolisten rinnalla äänestäjäkansalaisten osuus on ollut kasvussa. Liberaalin hyvinvointiregiimin ”ulkopuolisen” nuorison osalta finanssikriisin poliittis-toiminnallisena reaktiona oli kuitenkin myös aktivoitumismomenttinsa, kylläkin kaksijakoinen (2008–10): kaikkiruokaisten osallistujien väliaikainen nousu ja konventionaalisten äänestäjien romahdus yhtä aikaa.

Välimeren nuorison reaktio oli klassisen moderni kriisioppiminen, kuten edellä oleva analyysi osoittaa. Eurokriisi laukaisi sosiaaliset paineet ja loi poliittisen areenan vastakkaiset positiot. Useissa maissa löytyi välttämättömät yhteydet maiden kansalaisyhteiskuntatraditioihin. Väriä, populaareja populistisia variaatioita ja militantteja demonstraatioita ei asetelmasta puuttunut. Köyhtyviin talousoloihin, työttömyyteen ja talouskuripolitiikkaan reagoitiin vahvalla arkipäivän oppositiolla – myös omia hallituksia ja niiden korruptiivisiksi koettuja menettelytapoja vastaan (del-

la Porta 2015; Statham & Trenz 2015). Transitiodemokratioiden nuorison tyytymättömyys demokratian performatiivisuuteen ja sosiaalisuuteen laski huomattavasti jo ennen finanssikriisiä. Tuon jälkeen reaalidemokratiaan on taas alettu uskoa nuorten keskuudessa, mutta osallistumista piristäviä ruiskeita ei ole näkynyt. Autokraattiset reaaლისocialismin perinteet, olematon kansalaisyhteiskunnan solidaarisuus ja kulttuuristen ”toisten” torjunta taustoittavat penseää, hidasta ja muun Euroopan kanssa eritahtista poliittista odotushorisonttia ja pettymyksiin jämähtämistä.

Eurokriisi heijastui eri tavoin ja voimakkuuksin kaikkien regiimien – paitsi itäeurooppalaisen alueen – nuorten demokratia-arvostelussa ja aktiivisuudessa. Euromaat reagoivat EMU-politiikan valuvikoihin vahvemmin, mikä heijastuu myös nuorisoaineistossa. Demokratian kuva ei ole lohduton, nuoretkaan kansalaiset eivät ole demokratiakritiikin sykleistä ja konventionaalinen ja epämuodollisen poliittisen osallistumisen laantumisesta huolimatta jättäneet poliittista toimintaa. Talouskuripolitiikkaakaan ei katsota sivusta.

Autoritaarisimmissa demokratioissa pejoratiivinen ja johtajakeskeinen retoriikka ja toiminnallinen ilmaisu saattavat olla lähellä valtavirtaideoologioita tai kärjistyä alueellisen liikehdinnän ja median eskalaatioissa – aina se ei ole järjestäytyntä äärioikeistolaista kulttuuria. Usein ääriliikkeissä toimivat ryhmät ovat pieniä, mutta ne liikuttavat laajasti. Kreikka on tässä poikkeus transitiomaiden autoritääristen liikkeiden rinnalla. Kultainen aamunkoitto on organisaatioineen ja vaihtoehtoyhteisöllisyyksineen (kannattajissa on enemmän alle 35-vuotiaita kuin yleensä poliittisissa liikkeissä) usein yhteydessä politiikan disintegraatioon ja pejoratiiviseen tapaan kieltää poliittinen debatti ja dissensus tietämättömyyttä legitimovalla aggressiolla ja yksinkertaisilla toimintamotoilla. Sekin on tietenkin poliittinen ilmaisukanava monille ryhmille, mutta se torjuu demokratian. Latinalaisessa ja ranskalaisessa kulttuurissa antiestablishmentin tunneasteikko on yhtä lailla vasemmiston kuin oikeistonkin pettymysilmiö. Autoritäärisellä populismilla ja pejoratiivisesti politiikkaan etäisyyttä ottavalla nuorisolla on kiintoisat ja intensiiviset suhteet eri regiimeissä, joita on kuitenkin vaikea tutkia kyselyaineistoilla. Mouffen (2005) johtopäätökset ovat hedelmällisiä, kun antiestablishment-liikkeiden suosion selitystä haetaan eliitin voimattomuudesta, omalakisesta päätöksenteon

pelistä ja toivon näköalan puuttumisesta. Vaikka oikeistopopulismin viehätys perustuu esimerkiksi xenofobiaan ja eksklusioon, sen illusorinen toiveikkuus kanavoi poliittisia intohimoja ja kärsimyskokemuksia. Pienimuotoiset ja huomiokamppailussa lahjakkaat ryhmät eivät muodostu vain patologisen marginaalisuuden pohjalle, vaan ne radikalisoivat valtavirran kokemuksia. Epämiellyttävä todellisuus paljastuu, kun huomaamme, miten populistinen oikeisto kykenee artikuloimaan – vaikkakin hyvin problemaattisin keinoin – demokraattisia vaatimuksia, joita perinteiset puolueet eivät ole ottaneet huomioon (Mouffe 2005, 71).

Kuten edellä olemme tulkinneet, katkeraan tyytymättömyysreaktioon tarraaminen (ks. Simon 2012; Vassallo & Ding (2016), formaalin vaalidemokratian demokratiavaje-polemiikki (Brooks & Hodginson 2008) ja nuorison apaattisuusteesi (Furedi 2005) ja yksipuolisen moralisoiva tai kasvatuksellinen suhde äärikoikeistoon eivät riitä avaamaan nuorten poliittista kulttuuria ja skeptisyyttä. Tulisi valaista ja analysoida, mitä on etäisyys ja syvä illuusiottomuus suhteessa poliittisiin instituutioihin. Miten se jakautuu ja muuttuu? Kuinka talouskriisit ahdistavine sosiaalisine ja poliittisine reaktioineen ovat heijastuneet illuusiottoman nuorison maailmassa? Vaikka tyytymättömät ihmiset enemmänkin vetäytyvät konventionaalisesta politiikasta, negatiivisten ja lamauttavien tai patologisoivien efektien ohi kuitenkin nousee demokraattinen skeptisismi jonkinlaisen demokraattisen ideaalisuuden horisontissa. Siihen liittyvät ajatus reilusta, valppaasta ja debatoivasta parlamentaarisesta kulttuurista (Rancière 1999) sekä erilaiset elämän-, digi- ja sub-politiikan arkireaktiot talouden mykkiä pakkoja vastaan (della Porta 2015; Michailidou ym. 2014, 213–).

Ranciéren (1999) mukaan eurooppalaisen totalitarismin romahdus ei ole johtanut elävään kiinnostukseen kehittää demokratiaa ja sen instituutioita tai poliittista mobilisaatioelämää uusissa oloissa; ”formaalin demokratian” voittoa on seurannut kapinahenkeä juuri näitä muodollisia mekanismeja vastaan. Monen muun tulkitsijan mukaan kansalaisyhteiskuntaan tarraava poliittinen kulttuuri nousee kilpailun, deliberaation ja parlamentaarisen draaman ja argumentaation yhteisvaikutuksesta (Pilkington & Pollock 2015; Pilkington 2014). Kapinahenki onkin demokratiaa tervehdyttävä ja sen perustaa ylläpitävä voima, joka vastustaa

hallinnoinniksi luutunutta politiikkaa ja horjuttaa politiikan asemaa syövää markkinoiden ylivaltaa. Tässä mielessä Pierre Rosanvallonin (2008) ajatukset demokratiaan oleellisesti sisältyvistä ”vastademokratian” muodoista tuntuvat houkuttelevalta tulkintaperustalta.

Populismi, joka Rosanvallonin (2008, 215–216) mukaan on kriittisen vastademokratian perverssi äärimuoto, on monessa iskenyt juuri tunkkaisen ja korporaatioiden hallitseman konsensuaalisuuden peittämiin nuorten ongelmiin ja toivottomuuteen (Mouffe 2005, 66). Vielä kahdeksan Euroopan maan nuorten poliittista kulttuuria luotaavan EUYOUTPART 2005 -hankkeen (Paakkunainen 2007) kvalitatiivisen aineiston tulkinnassa voitiin viitata nuorison skeptisyyteen vastuullisena ”vapauden lasten” refleksiivisyytenä, ”nuorekkaan anti-politiikan politikointina”. Kymmenen vuotta myöhemmin tulkinta on muuttunut: Pohjoismaat, Keski-Eurooppa ja kiirastulessa noussut Välimeren alue ovat aktivoituneet ja reagoineet riskiyhteiskunnallisiin ilmiöihin ja uusiin sosiaalisiin jakoihin – pääosin demokraattisella empatialla, mutta myös demokratiaa vieroksuen. Toimintakirjo missä nuorten ajatukset ja intressit esitetään, on myös myönteinen alkua ja toivon kipinä nuoren kansalaisyhteiskunnan elinvoiman kannalta. Ulkopuolinen liberaali ja paikallaan vellova itäeurooppalainen nuorisokulttuuri ovat sen sijaan vaarallisemmassa tilanteessa. Yhteistyön toimintatavat ovat menettäneet asemiaan ja kenttä on avoimempi populismille ja sen äärimuodoille. Nuoriso nojaa vanhempiaan enemmän kansalaisyhteiskunnan villiin tai epämuodolliseen menoon, mutta keskimääräinen aktiviteetti ja sen laatu eivät osoita kansalaisyhteiskunnan yhteistä voimaantumista. Euroopan eri alueilla tapahtuva nuorten sosiaalinen polarisaatio muokkaa vahvasti osallistumista. Osana tätä populismin muodot vahvistuvat some-maailmassa eritoten politiikan ääripäissä oikeistopopulismin ja jopa fasististen liikkeiden väreissä.

Refleksiivisen ja riskiyhteiskuntateorian erhe on ollut aikalaisdiagnostiikassa, missä kylmän sodan lopun jälkeisessä liberaalin ja yksilöllisen yhteiskunnan olosuhteissa ei osattu nähdä markkinoiden vallan ja sen hallitsemattomien kriisien kasvua. Yksilöllisen pakkovalinnan sukupolvi on myös yhteiskunnallisten imperatiivien piirissä. Jos yksilöllinen kilpailu koulutuksesta, työstä ja partnereista hävittää, saattaa yksilöllisen epäon-

nen tulkinta saada epätoivoisia ja totalisoivia muotoja (Beck ym. 1994; Heitmeyer & Soeffner 2004; vrt. Paakkunainen 1996; Paakkunainen 2010; Paakkunainen 2014c). Kylmä ja hyperindividualistinen kilpailu elämänresursseista ja markkinavetoinen talouskuripolitiikka ovat murentaneet reilun ja avoimen yhteiskunnan vastuunalaisuutta. Samalla kotiku-toiset ja nationalistiset ratkaisut nostavat suosiotaan, ei vain populismille avautuvan hädän ja eristäytymisen vaan myös kohtuullisina ja humanis-tisina demokratian painopisteinä sekä tapoina palauttaa kansainvälisten regiimien ja sopimusten turva (Miklóssy 2018; Rodrik 2014). Samalla regiimien kokoiset kulttuurit elävät vahvoina, omien konventioidensa mukaisesti ikään kuin estimaatteina kansainvälisen järjestelmän horjun-nasta ja demokratian tökkimisestä. Refleksiivisen vastuun ja yksilöllisen ja yhteistoiminnallisen osallistumisen idea elävät, mutta ne joutuvat nyt uudenlaisen (ilmastonmuutoksen ja väestömuutosten kontingenssin ja paineiden mukaisen) globalisaation ja toisaalta postmaterialististen ja eksistentiaalisesti ”rauhhoittavien” arvojen takaisinlyönnin liikkeeseen.

LÄHTEET

- Adamczyk, Amy & Felson, Jacob (2016) Country-level factors shaping views on ho-mosexuality in Europe. *3rd International ESS Conference 2016, Abstract Book*. https://www.europeansocialsurvey.org/docs/about/conference/ADMACZYK_FEL-SON_Homosexuality_Attitudes.pdf (Viitattu 02.01.2018.)
- Ahokas, Jussi & Holappa, Lauri (2014) *Rahatalous haltuun. Irti kurjistavasta talous-politiikasta*. Helsinki: Like.
- Aidukaite, Jolanta (2009) On welfare state theories and new welfare regimes in Eastern Europe: Challenges and implications. *Communist and Post-Communist Studies* (42), 23–29. https://www.kogu.ee/public/Aidukaite_Balti_healurezhhiimid.pdf (Viitattu 18.4.2019.)
- Barber, Benjamin R. (1984) *Strong democracy. Participatory politics for a new age*. Berkeley: University of California Press.
- Beck, Ulrich (2012) *Deutsches Europa*. Berlin: Suhrkamp Verlag.
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002) *Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London: SAGE.
- Beck, Ulrich & Giddens, Anthony & Lash, Scott (1994) *Reflexive Modernization. Politics, tradition and aesthetics in the modern social order*. Stanford: Stanford University Press.
- Bessant, Judith & Farthing, Rys & Watts, Rob (2017) *The Precarious Generation: A Political Economy of Young People*. London and New York: Routledge.

- van Biezen Ingrid & Mair Peter & Poguntke Thomas (2012) Going, going... gone? The Decline of Party Membership in Contemporary Europe. *European Journal of Political Research* 51(1), 24–56.
- Blekesaune, Morten & Quadagno, Jill (2003) Public attitudes towards welfare state policies. *European Sociological Review* 19(5), 415–27.
- Bochsler, Daniel & Kriesi, Hanspeter (2013) Varieties of democracy. Teoksessa Hanspeter Kriesi & Daniel Bochsler & Jörg Matthes & Sandra Lavenex & Marc Bühlmann & Frank Esser (toim.): *Democracy in the age of globalization and mediatization*. Challenges to democracy in the 21st century. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 69–104.
- Borg, Sami (toim.) (2012) Muutosvaalit 2011. Oikeusministeriön verkkojulkaisu 2012(16). http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76355/omso_16_2012_muutosvaalit_2011_352_s.pdf / (Viitattu 12.6.2019.)
- Brooks, Rachel & Hodkinson, Paul (2008) Young People, New Technologies and Political Engagement: Introduction. *Journal of Youth Studies* 11(5), 473–479.
- Canache, Damarys (2012) Citizens' Conceptualizations of Democracy: Structural Complexity, Substantive Content, and Political Significance. *Comparative Political Studies* 45(9), 1132–1158.
- Colletti, Lucio (1972) *From Rousseau to Lenin*. London: NLB.
- Duca, Marco Lo & Koban, Anne & Basten, Marisa & Bengtsson, Elias & Klaus, Benjamin & Kusmierczyk, Piotr & Lang, Jan Hannes & Detken, Carsten (toim.) & Peltonen, Tuomas (toim.) (2016) *A new database for financial crises in European countries ECB/ESRB EU crises database*. Occasional Paper Series No 194 / July 2017. European Central Bank. <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecb.op194.en.pdf?0d0d716ee5022eadbe1dad5a1ce2eb87> (Viitattu 1.2. 2016.)
- Ellison Mark & Pollock Gary (2014) 'Measuring Participation', *European Commission MYPLACE Deliverable 4.6*. https://www.academia.edu/10760616/Political_Activism_in_Pollock_G_and_Ellison_M_2014_Measuring_Participation_European_Commission_MYPLACE_Deliverable_4_6 (Viitattu 5.10.2020.)
- Ervasti, Heikki & Kouvo, Antti & Venetoklis, Takis (2019) Social and institutional trust in times of crisis: Greece, 2002–2011. *Social Indicators Research* 141(3), 1207–1231.
- Esping-Andersen, Gosta (1990) *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton: Princeton University Press.
- Esping-Andersen, Gosta (1998) *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: Oxford University Press 1999.
- ESS 2: Exploring public attitudes, informing public policy (2013) *Selected findings from the first five rounds*. European Social Survey 2. https://www.europeansocialsurvey.org/docs/findings/ESS1_5_select_findings.pdf (Viitattu 20.08.2016.)
- ESS 1–6: European Social Survey Cumulative File (2016) doi:10.21338/NSD-ESS-CUMULATIVE. (Viitattu 25.09.2020.)
- Eurobarometre 393 (2012) Discrimination in the European union. http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_393_sum_en.pdf (Viitattu 20.08.2016.)
- Euroflash (2014) *European Youth in 2014*. Verkkojulkaisu: http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2014/youth/eb_395_synthesis_youth_en.pdf.

(Viitattu 15.5.2018.)

- Fairclough, Norman (2005) Neo-liberalism – a discourse-analytical perspective. *Proceedings of Conference on British and American Studies*. Transilvania Brasov: Universitatea Transilvania Brasov, 1–18.
- Fehr, Helmut (1993) Soziale Bewegungen In Übergang zu politischen Parteien in Ost-Mitteuropa. *Forschungsjournal Neue Soziale Bewegung* 1993(2), 25–43.
- Ferrin, Mónica & Kriesi, Hanspeter (2014) *Europeans Understandings and Evaluations of Democracy: Topline Results from Round 6 of the European Social Survey*. ESS Topline Results Series 4.
- Edward Fieldhouse & Mark Tranmer & Andrew Russell (2007) Something about young people or something about elections? Electoral participation of young people in Europe: Evidence from a multilevel analysis of the European Social Survey. *European Journal of Political Research* 2007(6).
- Fuchs, Dieter & Roller, Edeltraut (2006) Learned Democracy? Support of Democracy in Central and Eastern Europe. *International journal of sociology* 36 (3), 70–96.
- Furedi, Frank (2005) The Age of Unreason. Celebrities, healers and new age gurus transmit the message that normal human beings cannot do it on their own. *The Spectator* 18.11.2005. <http://www.frankfuredi.com/articles/unreason-20051118.shtml> (Viitattu 20.09.2016.)
- Gallie, Duncan (2013) *Economic Crisis, Quality of Work and Social Integration: Topline Results from Rounds 2 and 5 of the European Social Survey (Series 3)*. https://www.europeansocialsurvey.org/docs/findings/ESS2-ESS5_toplines_issue-3_economic_crisis.pdf (Viitattu 13.6.2019.)
- Gill, Stephen (1998) European governance and new constitutionalism: economic and monetary union and alternatives to disciplinary neoliberalism in Europe. *New Political Economy* 3(1), 5–26.
- Glasberg, Davita Silfen & Shannon, Deric (2011) *Political sociology: oppression, resistance, and the state*. Los Angeles: Sage.
- Harjuniemi, Timo & Herkman, Juha & Ojala, Markus (2015) Eurokriisin politisoituminen suomalaisissa sanomalehdissä. *Media & Viestintä* 38(1), 1–22.
- Heath, Anthony & Richards, Lindsay (2016) *Attitudes towards Immigration and their Antecedents: Topline Results from Round 7 of the European Social Survey*. ESS Topline Results Series 7. <https://www.europeansocialsurvey.org/findings/topline.html> (Viitattu 20.12.2017.)
- Heitmeyer, Wilhelm & Soeffner, Hans-Georg (2004) *Gewalt: Entwicklungen, Strukturen, Analyseprobleme*. Suhrkamp: Berlin & Taschenbuch.
- Heyne, Lea (2016) Which kind of democracy for whom? Explaining citizens' expectations from democracy. 12th Annual Southern California Graduate Student Conference. Jack W. Peltason Center for the Study of Democracy, UC Irvine. 7.5.2016. <http://www.democracy.uci.edu/newsevents/events/gradconference16/CSDpaper%20-%20LeaHeyne.pdf> (Viitattu 07.05.2016.)
- Hix, Simon (2008) *What's Wrong with the European Union and How to Fix it*. Cambridge: Polity Press.
- Holappa, Lauri (2014) EMU, kamppailu talouspolitiikan välineistä ja euron tulevaisuus. Teoksessa Juri Mykkänen & Kari Paakkunainen (toim.). *Johdatus Euroopan*

- unionin politiikkaan*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 156–184.
- Hooghe, Marc & Quintelier, Ellen (2014) Political participation in European Countries: The effect of authoritarian rule, corruption, lack of good governance and economic downturn. *Comparative European Politics* 12(2), 209–232.
- Iancu, Alexandra & Soare, Sorina (2016) Political Activism: Post-communist Challenges and Opportunities in East Central Europe. Special Issue: Political activism in Europe. *Partecipazione e Conflitto* 9/1.
- Inglehart, Ronald & Norris, Pippa (2016) Trump, Brexit, and the Rise of Populism: Economic Have-Nots and Cultural Backlash. HKS Working Paper No. RWP16-026. <https://ssrn.com/abstract=2818659> tai <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2818659> (Viitattu 20.09.2020.)
- Kaminska, Olena (2020) *Guide to Using Weights and Sample Design Indicators with ESS Data*. https://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/ESS_weighting_data_1_1.pdf (Viitattu 29.11.2020.)
- Kern, Anna & Marien, Sofia & Hooghe, Marc (2015) Economic Crisis and Levels of Political Participation in Europe (2002–2010): The Role of Resources and Grievances. *West European Politics* 38(3). <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01402382.2014.993152> (Viitattu 17.1.2019.)
- Koselleck, Reinhardt (1959) *Kritik und Krise: eine Studie zur Pathogenese der bürgerlichen Welt*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Luhtakallio, Eeva (2012) *Practicing Democracy. Local Activism and Politics in France and Finland*. London: Palgrave Macmillan.
- Mannheim, Karl (1972 [1927]) The Problem of Generations. Teoksessa Paul Kecskemeti (toim.) *Essays On The Sociology Of Knowledge*. Lontoo: Oxford University Press.
- Miklóssy, Katalin (2018) EU:n mantrat estävät ymmärtämästä idän demokratian kehityshäiriötä. <https://politiikasta.fi/eun-mantrat-estavat-ymmartamasta-idan-demokratian-kehityshairiota/> (Viitattu 15.05.2018.)
- Mouffe, Cantal (2005) *On the Political*. Lontoo ja New York: Routledge.
- Mylonas, Harris (2014) *Democratic Politics in Times of Austerity: The Limits of Forced Reform in Greece*. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1537592714000942>. Published online by Cambridge University Press: 14 July 2014. (Viitattu 25.09.2020.)
- MyPlace (2013–15) Euroopan unionin tutkimushanke ”Memory, Youth, Political Legacy and Civic Engagement”. Tutkimusdatan ja analyysiraporttien koonta verkkosivuilla: <http://www.fp7-myplace.eu/deliverables.php> (Viitattu 02.01.2019.)
- Nordström, Laura (2017) Power of Knowledge Producers in EU. Networks of decision-making and consultancy in the European debt crisis. Tutkimussuunnitelma. https://tuhat.helsinki.fi/portal/files/94675689/research_plan_tuhat.pdf (Viitattu 18.7.2018.)
- Norris, Pippa (2002) *Democratic Phoenix: Reinventing political activism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nyyssönen, Heino (2017) *Tasavallan loppu? Unkarin demokratian romahdus*. Keuruu: Atena kustannus Oy.
- Offe, Claus (1991) Capitalism by Democratic Design? Democratic Theory Facing the Triple Transformation in East Central Europe. *Social Research* 58(4), 501–528.
- EUYOUPART (2003–2005) Political Participation of Young People in Europe – Develop-

- ment of Indicators for Comparative Research in the European Union. <https://www.sora.at/en/topics/political-culture/euyoupart-2003-2005.html> (Viitattu 12.6.2019.)
- Paakkunainen, Kari (1991) *Yhteisten asioiden hoitamisesta likaiseen peliin – Empiirinen tekstitulkinta nuorten politiikka-käsityksistä*. Lisensiaattityö. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Paakkunainen, Kari (1996) Political scepticism and political groupings among unemployed youth. Teoksessa Helve, Helena & Bynner, John (toim.) *Youth and Life Management. Research Perspectives*. Helsinki: University Press, 44–59.
- Paakkunainen, Kari (2001) The Rhetoric of Youth Living by Baltic Sea: Mutant and Mobile Political Spaces of Citizens. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/paakkunainen_-_the_rhetoric_of_youth_living_by_baltic_sea.pdf (Viitattu 02.01.2018.)
- Paakkunainen, Kari (2006) "Freedoms's Children" and new political loyalties; Young People and their political Participation in the triangular empirical Analysis of eight Countries in Europe (EUYOUPART). Konferenssipaperi, the 20th IPSA World Congress, Fukuoka, Japan.
- Paakkunainen, Kari (2007) *Nuorten osallistuminen kahdeksassa Euroopan unionin maassa (EUYOUPART). Kansallisten empiiristen tulosten vertailua ja tulkintaa*. Valtion nuorisoasian neuvottelukunta ja Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 2007. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2013/05/6EUYOUPART.pdf> (Viitattu 12.06.2019.)
- Paakkunainen, Kari (2010) *Nuorisotyöttömien politiikka*. Nuorisotutkimuksen verkkokanava Kommentti. http://www.kommentti.fi/sites/default/files/kpaakkunainen_nuorisotyöttömyys_2010.pdf (Viitattu 20.1.2018.)
- Paakkunainen, Kari (2014a) Eurooppalainen nuorisopolitiikka. Teoksessa Mykkänen, Juri & Paakkunainen, Kari (toim.) *Johdatus Euroopan unionin politiikkaan*. Helsingin yliopiston Poliittikan ja talouden tutkimuksen laitos & Avoin yliopisto, julkaisuja 16/2014, 316–336. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/135785/Euroopan_unionin_politiikka.pdf?sequence=4&isAllowed=y (Viitattu 14.11.2018.)
- Paakkunainen, Kari (2014b) Nuorten EU-vaalit: Lisää konsultaatiota vai EU-mahdin ja hallinnon avaamista poliittiselle väkäämiselle? Teoksessa Hannu-Pekka Ikäheimo & Marleena Holmberg (toim.) *"V niinku Vaikuttaminen!": Ajatuksia nuorten yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta*. Eurooppalainen Suomi 2014: Eurooppalaisen Suomen raportti nro 12.
- Paakkunainen, Kari (toim.) (2014c) Ulrich Beck ja Jürgen Habermas kosmopoliittisen Euroopan aikalaispropagoijina: sosiologi Mikko J. Virtasen haastattelu. *Politiikka* 24(1), 71–80.
- Paakkunainen, Kari (2015) Nuorten poliittinen kulttuuri Euroopassa – kurssin tulkin-tojen ja kenttien poikkileikkausta ja tulkintaa. Julkaisematon luento Helsingin yliopiston ja Nuorisotutkimusseuran kurssilla "Nuorten poliittinen kulttuuri Euroopassa" syksyllä 2015.
- Paakkunainen, Kari (2016) The evident unequal, totalitarian and polarized trends of political Culture among young People are disputing the Theory of 'Second and Reflective Modern'. Julkaisematon esitelmä. European Association for Research

- on Adolescence XV Biennial conference. Cádiz 18.9.2016.
- Paakkunainen, Kari & Sloam, James & and Spannring, Reingard (2004) *EUYOUPART: Comparative Report on Qualitative Research Findings*. https://www.sora.at/fileadmin/images/content/Pages/euyoupart_comparative-report.pdf (Viitattu 12.6.2019.)
- Paakkunainen, Kari & Hoikkala, Tommi (2007) Sukupolvipolviikampailun kutsu – nuorten yksilöllistynyt politiikkasuhde. Teoksessa Paakkunainen, Kari (toim. 2007) *Sukupolvipolitiikka: Nuoret ja eduskuntavaalit*. Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 72 & Nuorisoasian neuvottelukunta, julkaisuja 32. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 136–156. <https://tietoaanuorista.fi/wp-content/uploads/2013/05/5sukupolvipolitiikka.pdf> (Viitattu 14.6.2019.)
- Paakkunainen, Kari & Myllyniemi (2007) Tihentyvä sukupolvipolitiikka ja aktiivisuuden kasautuminen. Teoksessa Paakkunainen, Kari (toim. 2007) *Sukupolvipolitiikka: Nuoret ja eduskuntavaalit*. Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 72 & Nuorisoasian neuvottelukunta, julkaisuja 32. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 136–156. <https://tietoaanuorista.fi/wp-content/uploads/2013/05/5sukupolvipolitiikka.pdf> (Viitattu 14.6.2019.)
- Palonen, Kari (1985) *Politik als Handlungsbegriff. Horizontwandel des Politikbegriffs in Deutschland 1890–1933*. Commentationes Scientiarum Socialium 28. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- Palonen, Kari (2014) Euroopan unioni politisoivana mahtina. *Politiikka* 1(28).
- Percheron, Annick (1985) La socialisation politique: défense et illustration. Teoksessa Grawitz, Madeleine & Leca, Jean (toim.) *Traité de science politique, vol. 3*. Pariisi: Presses de Sciences Po.
- Pilkington, Hilary & Pollock, Gary (2015) ‘Politics are bollocks’: youth, politics and activism in contemporary Europe. *The Sociological Review* 63(S2), 1–35.
- Pilkington, Hilary. (2014), “Loud and proud”: youth activism in the English Defence League, WP7: Interpreting Activism (Ethnographies). Deliverable 7.1: Ethnographic Case Studies of Youth Activism’. *MYPLACE Deliverable Report*. <http://www.fp7-myplace.eu/deliverables.php> (Viitattu 20.07.2017.)
- Pollock, Gary & Brock, Tom & Ellison, Mark (2015) Populism, ideology and contradiction: mapping young people’s political views. *The Sociological Review*, 63(S2), 141–166.
- Pop-Eleches, Grigore & Tucker, Joshua A. (2014) Communist socialization and post-communist economic and political attitudes. *Electoral Studies* 33(0), 77–89.
- della Porta, D. (2015) *Social Movements in Times of Austerity: Bringing Capitalism back into Protest Analysis*. Cambridge: Polity Press.
- Rancière, Jacques (1999) *Disagreement: Politics and Philosophy*. Lontoo: University of Minnesota Press.
- Rancière, Jacques (2006) *Hated of Democracy*. Lontoo: Verso.
- Rodrik, Dani (2014) *The Globalization paradox: why global markets, states and democracy can’t coexist*. Lontoo: Oxford University Press.
- Saari, Juhani (2011) *Jälkimaterialismi traditiosidonnaisten varmuuksien hajotessa. Voiko Ronald Inglehartin hiljaista arvovallankumousta selittää refleksiivisen modernisaatioteorian kautta?* Valtiotieteellinen tiedekunta, Poliitiikan ja talouden

- tutkimuksen laitos, Pro gradu. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Saari, Juhani & Paakkunainen, Kari (2015) Miten nuoret ilmaisevat poliittisesti itseään eurooppalaisessa kansalaisyhteiskunnassa. Poliittisia rektioita ja toimintaa ha-peroituvien demokratiakäsitysten keskellä. Luentoalustus. Luentosarja Nuorten poliittinen kulttuuri – Onko nuorilla omaa politiikkaa Suomessa ja Euroopassa? Helsingin yliopisto, Avoin yliopisto ja Poliitikan tutkimuksen oppiaine. 2.12.2015.
- Simon, Julia (2012) *Political protest during Economic Crises: Protest against the Crisis or the Crisis of Protests?* Arbeitspapiere des Osteuropa-Instituts: Arbeitsschwerpunkt POLITIK 75/2012. Berliini: Freie Universität.
- Sipos, Florian & Hilary Pilkington, Hilary (toim.) (2015) MyPlace WP5: Interpreting participation (Interviews) http://www.fp7myplace.eu/documents/D4_6/D5.4Crossnational%20report%20final.pdf (Viitattu 15.05.2019.)
- Statham, Paul & Hans-Jörg Trenz (2015) Understanding the mechanisms of EU politicization: Lessons from the Eurozone crisis. *Comparative European Politics* 13(3), 287–306.
- Takacs, Judit & Szalma, Ivett (2013) How to measure homophobia in an international comparison? *Druzboslovne razprave* 73(XXIX), 11–42.
- Thompson, John B. & Avramopoulou, Eirini & Pasquetti, Silvia (2018) Suffering: The Human and Social Costs of Economic Crises. Teoksessa Castells, Manuel & Bouin, Olivier & Caraca, Joao & Cardoso, Gustavo & Thompson, John B. & Wiewiorka, Michel (toim.) *Europe's Crises*. Cambridge: Polity Press, 162–186.
- Vassallo, Francesca (2016) The Impact of the Economic Recession on Protest Participation in Europe. Julkaisematon esitelmä. Western Political Science Association Conference, San Diego. 24.–26.3.2016.
- Vassallo, F. and Ding, P. (2016) Explaining Protest in the Aftermath of the Great Recession in Europe: The Relevance of Different Economic Indicators. *Partecipazione e Conflitto* 9(1), 169–192.
- Nandlinger, Gabriele (2008) *Wann spricht man von Rechtsextremismus, Rechtsradikalismus oder Neonazismus....?* <https://www.bpb.de/politik/extremismus/rechtsextremismus/41312/was-ist-rechtsextrem?p=all> (Viitattu 30.3.2016.)
- Westinen, Jussi (2015) Nuorten suomalaisten poliittinen osallistuminen tuoreessa vertailussa. Luento. Luentosarja Nuorten poliittinen kulttuuri – Onko nuorilla omaa politiikkaa Suomessa ja Euroopassa? Nuorisotutkimusseura, Helsingin yliopisto, Avoin yliopisto ja Poliitikan tutkimuksen oppiaine 26.10.2015.
- World Wide Web Foundation (2014, ed. Tim Davies) Open Data Barometer. Global Report. <http://barometer.opendataresearch.org/assets/downloads/Open%20Data%20Barometer%20-%20Global%20Report%20-%202nd%20Edition%20-%20PRINT.pdf> (Viitattu 01.02.2016.)